

Două țări, un scop, succes comun!

MUZEUL JUDEȚEAN SATU MARE • SZATMÁR MEGYEI MÚZEUM
COUNTY MUSEUM OF SATU MARE

Andrid

Ghid cultural și istoric

Érendréd

Történelmi és kulturális kalauz

Andrid

A Cultural and Historical Guide

Acest material este publicat în cadrul proiectului „Patrimonium2” (HURO/0901/060/2.5.1) derulat de Muzeul Județean Satu Mare și Direcția Muzeelor din județul Szabolcs-Szatmár-Bereg, finanțat prin Programul de Cooperare Transfrontalier Ungaria-România 2007-2013.

© Muzeul Județean Satu Mare

Publicația sau părți ale acesteia pot fi reproduse numai cu permisiunea autorilor.

Publicat la Satu Mare, 2011

Editor: Muzeul Județean Satu Mare

Adresa: Satu Mare, B-dul Vasile Lucaciu 21, Telefon: 00-40-261-737-526, Fax: 00-40-261-768-761,

E-mail: muzeusm@gmail.com, Web: www.muzeusm.ro

Coordonator: Marta Liviu, Szőcs Péter Levente

Autori text: Gindele Robert, Iegar Diana, Marta Liviu, Sárándi Tamás, Tóth Zoltán

Traducere text: Adriana Costin (engleză), Kocsis Ágnes (maghiară)

Fotografii: autori

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Andrid : ghid cultural și istoric = Érendréd : történelmi és kulturális kalauz = Andrid : a cultural and historical guide / Liviu Marta, Robert Gindele, Diana Iegar, ... ; coord.: Liviu Marta. - Satu Mare : Editura Muzeului Sătmărean, 2011
Bibliogr.
Index
ISBN 978-973-1843-53-7

I. Marta, Liviu (coord.)

II. Gindele, Robert

III. Iegar, Diana

008(498 Andrid)

94(498 Andrid)

Andrid. Ghid cultural și istoric

Localitatea Andrid este situată în partea sudică a județului, la granița cu Bihorul, în Câmpia Ierului, la 24 km de Carei, 22 km de Tășnad și 62 km de Satu Mare. Comuna cuprinde localitățile Andrid (reședința comunei) Dindești și Irina, localități străvechi ce se înșiruie de-a lungul terasei Văii Ierului. Potrivit datelor din 2002, populația totală a comunei este de 2681 locuitori, din care 51,06% sunt români, 42,70% maghiari, 6% rromi și 0,24% de alte naționalități.

Érendréd. Történelmi és kulturális kalauz

Érendréd a megye déli részén, Bihar megye határán, az Ér völgyében fekszik 24 km-re Nagykárolytól, 22 km-re Tasnádtól és 62 km-re Szatmárnémetitől. A községet három falu alkotja, a községközpont Érendréd, Érdengeleg és Iriny, mindenhol az Ér-völgy teraszán fekvő, nagy múltra visszatekintő település. A 2002-es népszámlálási adatok alapján a község lakossága 2681 fő, közülük 51,06% román, 42,7% magyar, 6% roma és 0,24% más nemzetiségi.

Andrid. A cultural and historical guide

Andrid lies in the southern part of the county, on Ier Plain. It is close to the border with Bihor county and it is situated 24 km from Carei, 22 km from Tășnad and 62 km from Satu Mare. The commune includes Andrid, the center of the commune, Dindești and Irina villages, all of them ancient villages that string out along the Ier Valley. The total population of the commune in 2002 was 2681, 51,06% are Romanian, 42,70% Hungarian, 6% Roma and 0,24% other ethnics.

Teritoriul comunei se află pe Câmpia Careiului, o câmpie înaltă și mănoasă și pe Câmpia Ierului, o câmpie joasă, ocupată mai ales de pășuni umede. Cele trei localități sunt încadrate într-un lanț de aşezări aflate pe terasa Ierului, numărul mare al satelor actuale demonstrând că vatra acestora a fost aleasă cu scopul de a valorifica avantajele a două ecosisteme: cel al câmpiei înalte, prielnic pentru cultivarea cerealelor, și cel al câmpiei joase, favorabil creșterii animalelor și explorației resurselor oferite de mlaștină.

Comuna Andrid este situată între rămășițele întinselor zone umede din această parte a țării. Câmpia Ierului s-a format în locul unui străvechi sănț tectonic care până la începutul holocenului era albia de scurgere a întregului sistem hidrografic al Tisei superioare. Elemente importante al ecosistemului satelor din Valea Ierului erau pâraiele ce drenază apa de pe Platoul Careian. Deși mici ca debit, Valea Morii din Andrid și Tăul Morii din Dindești erau prevăzute cu baraje pentru mori de apă, aşa cum sugerează numele lor, dar și documentele de la începuturile epocii moderne. Înainte de canalizarea Văii Ierului teritoriul acesteia era ocupat de mari întinderi de stufăriș, care erau tăiate în fiecare iarnă pentru a fi utilizate la acoperirea caselor sau a surilor. Printre resursele intens utilizate ale mlaștinii se numără și papura sau nuielele de răchită, din care se confectionau unelte și mobilier gospodăresc, iar peștele, îndeosebi pișcarii (tiparii), constituia un aliment apreciat, care diversifică dieta locuitorilor.

În urma lucrărilor de hidroameliorare efectuate în perioada 1968 – 1980 aspectul regiunii s-a schimbat radical. Este caracterizată printr-o varietate a habitatelor naturale și semi-naturale, fânețe, pășuni, tufărișuri, terenuri arabile extensive, lacuri de acumulare, heleșteie, mlaștini. Trei specii de interes conservativ global pot fi întâlnite aici,

A község területe a termékeny Nagykárolyi-síkságon és a mélyebben fekvő, nedves legelőkben gazdag Ér völgyében fekszik. Mindhárom falu az Ér teraszán létrejött településlánc része, a falvak helyét úgy választották ki, hogy a természeti környezet kínálta minden ökoszisztemája adottságait jól kihasználhassák: a gabonatermesztésre alkalmas magasabb síkságét, valamint az állattenyésztésnek kedvező és egyéb javakat adó lápet.

Érendrédi területe nagy kiterjedésű vizes élőhelyek műadránya között fekszik. Az Ér síksága egy ősrégi tektonikus árok helyén keletkezett, amely a holocén kezdetén a Felső-Tisza medre volt. Az itt fekvő falvak életének fontos elemei az apró patakocsák, amelyek a Nagykárolyi fennsíkról vezetik le a vizet. Bár vízhozamuk meglehetősen kicsi, mégis az érendrédi Malom-völgyre és az érdenegelegi Malom-tóra duzzasztókat építettek és vízimalmokat telepítettek, amint azt nevük is sugallja, és az újkori dokumentumok megerősítik. A csatornázási munkálatok előtt az Ér völgyét hatalmas nádasok borították, ezeket minden télen leartatták, hogy tetőfedésre használhassák a község és a szomszédos települések házainál vagy csürjeinél. A lággyakran hasznosított növénye a gyékény és a fűzfavessző, ezekből különféle eszközök és bútorokat készítettek a háztartás és a gazdaság részére, a hal pedig – főleg a csík – közkelvét élelmiszer volt, ami a lakosság étrendjét változatosabbá tette.

Az 1968–1980 között végzett vízszabályozási munkálatok nyomán jelentősen megváltozott a térség képe. A tájat a mezőgazdasági területek és a természetes élőhelyek változatossága jellemzi: kaszálók, legelők, cserjések, kiterjedt szántók, gyűjtő- és halastavak, valamint mocsarak veszik körül a települést. Több, természetvédelmi szempontból jelentős faj is előfordul itt, melyek közül a szalakóta (*Coracias garrulus*) és a kék vérce (*Falco vespertinus*) a legelők fái fészkel. A ke-

GEOGRAPHICAL CONDITIONS

The territory of Andrid commune is on the Carei Plain, a higher and rich plough-land, and the Ier Plain, a lowland, mostly occupied by wet meadows. The three villages are part in a chain of settlements located on the terrace of the Ier Valley. The large number of the settlements here shows that their site was chosen in order to enhance the advantages of the two ecosystems: the higher plains, favorable for cultivating cereals, and the lower plains, favourable for husbandry and for the exploitation of the resources offered by the swamp.

Today the commune of Andrid is situated among the remains of the former huge wetlands. The Ier Plain was formed in the old place of an ancient tectonic ditch which until the early Holocene period was the drainage bed of the whole hydrographic system of the Upper Tisza. Important elements of the village ecosystem in the Ier Valley are the streams that drain water from the plateau of Carei. Although these waters are small, the Mill Valley from Andrid and the Tăul Morii from Dindeşti were provided with dams for water mills as their name and the documents from the early modern era suggest. The territory of the Ier Valley was covered by reed earlier, which was cut every winter for covering the houses or barns. Some widely used resources of the marsh were also the bulrush or wicker rods, which were used for making household tools and furniture. The fish – especially eels – was a valuable food, which diversified the diet of the inhabitants.

Following the drainage works carried out between 1968 and 1980, the appearance of the region was radically changed. It is characterized now by a variety of natural and semi-natural habitats, meadows, pastures, thickets, extensive farmlands, lakes, ponds, swamps. Three species of global conservation interest can be found here, including the European roller (*Coracias garrulus*) and the red-footed falcon

Valea Ierului. Fotografie aeriană
Az Ér völgye. Légifelvétel
The valley of the river Ier. Aerial view

dintre care dumbrăveanca (*Coracias garrulus*) și vânturelul de seară (*Falco vespertinus*) cuibăresc în pâlcurile de copaci de pe păsuni. Șoimul dunărean (*Falco cherrug*) este observat cu regularitate, fiind posibil apariția sa și ca specie cuibăritoare. Zonele umede din vecinătatea Andridului găzduiesc specii de păsări ocrotite ca eretele de stuf (*Circus aeruginosus*), stârcul roșu (*Ardea purpurea*), buhaiul de baltă (*Botaurus stellaris*). Existența zonelor umede dar și de pași din imprejurimile comunei este importantă pentru populația de barză albă (*Ciconia ciconia*), acesta fiind probabil cea mai numeroasă din țară. Printre valorile faunistice ale acestei regiuni trebuie amintit țigănușul (*Umbra krameri*), și țiparul (*Misgurnus fossilis*) aceste specii periclitante, care pe vremuri era foarte reprezentativ pentru mlaștini. De asemenea apele și habitatele umede din valea Ierului adăpostesc și elemente rare de floră, ca otrățelul (*Aldrovanda vesiculosa*), pălămidă (*Cirsium brachycephalum*), pipiriguțul (*Eleocharis carniolica*), sau trifoișul de baltă (*Marsilea quadrifolia*). În fauna zonei s-a identificat prezența unor specii ocrotite de amfibieni și reptile. Buhaiul cu burta roșie (*Bombina bombina*), tritonul cu creastă (*Triturus cristatus*) și broasca țestoasă de apă (*Emys orbicularis*) sunt frecvente în mlaștinile și canalele. O specie de mamifere importantă din punctul de vedere al rarității lor pe plan european este popândăul (*Spermophilus citellus*) care ocupă terenurile mai înalte, ferite de inundațiile de primăvară. Deseori se poate observa acest animal vigilent, cercetând zona ridicată în poziție verticală, iar în caz de pericol anunță membrii coloniei printr-un tipărt ascuțit și dispără rapid în galeriile de sub pământ.

recensónyom (*Falco cherrug*) is rendszeresen megfigyelhető itt. Az Érendréd szomszédságában fellelhető vizes élőhelyek olyan védett madaraknak adnak otthonat, mint a barna réti-héja (*Circus aeruginosus*), a vörös gém (*Ardea purpurea*), a bölömbika (*Botaurus stellaris*). A települést övező legelők és mocsarak igen fontosak a fehér gólya (*Ciconia ciconia*) számára, ennek is köszönhető, hogy Endréden található a legtöbb gólyafészek Romániában. Az állatvilág értékei közül ki kell emelnünk a lápi pócot (*Umbra krameri*) és a réti csíkot (*Misgurnus fossilis*), ezek a veszélyeztetett fajok régen a mocsarak jellegzetes halai voltak. Az Ér völgyének vizei és vizes élőhelyei olyan növényritkaságokat is rejtenek, mint a hólyagos aldrovanda (*Aldrovanda vesiculosa*) nevű rovarfogó növény, a kisfészkkúaszat (*Cirsium brachycephalum*), a sűrű csetkáta (*Eleocharis carniolica*) vagy a mételeyfű (*Marsilea quadrifolia*). Az állatvilág képviselői közül több védett kétéltű és hüllőfaj él a környéken. A vöröshasú unka (*Bombina bombina*), a tarajos góte (*Triturus cristatus*) és a mocsári teknős (*Emys orbicularis*) gyakran felbukkan a mocsarakban és csatornákban. Az európai viszonylatban is ritkaság számba menő közönséges ürge (*Spermophilus citellus*) a magasabban fekvő, tavaszi áradásoktól védett területeket foglalja el. Ezt az igen éber állatot gyakran megfigyelhetjük, amint két lábra állva kímleli a terepet, veszély esetén pedig éles füty-jellel figyelmezteti társait, majd gyorsan eltűnik föld alatti járataiban.

RÉGÉSZETI LELETEK

A természeti erőforrások gazdagsága és változatossága elősegítette sűrűn lakott települések kialakulását az Ér völgyének peremén. Főleg a terasz vonalán alakultak ki a telepek, ahol Érendréd, Erdengeleg és Iriny magja is elhelyezkedik, de az évezredek során a láp kiemelkedő magaslataira átköl-

(*Falco vespertinus*) nest in clumps of trees on pastures. The Danube falcon (*Falco cherrug*) is a common sight, it is possibly a nesting species. Wetlands in the vicinity of Andrid host protected bird species like the marsh harrier (*Circus aeruginosus*), the heron (*Ardea purpurea*), the bittern (*Botaurus stellaris*). The existence of wetlands and grasslands in the surroundings of the village is important for the population of the white stork (*Ciconia ciconia*), which is probably the largest in the country. Among the wildlife elements of this region we should mention the Glossy (*Umbra krameri*) and the eel (*Misgurnus fossilis*), these endangered species that were once representative for swamps. Also water and wet habitats in the Ier Valley host rare items of flora, like the water-wheel plant (*Aldrovanda vesiculosa*), the thistle (*Cirsium brachycephalum*), the spike rush (*Eleocharis Carniola*), or the four leaf water clover (*Marsilea quadrifolia*). The fauna identified protected species of amphibians and reptiles. The fire-bellied toad (*Bombina bombina*), the great crested newt (*Triturus cristatus*) and the European pond turtle (*Emys orbicularis*) are common in swamps and channels. An important mammalian species in terms of their rare occurrence in Europe is the European ground squirrels (*Spermophilus Citellus*) that live on higher lands, away from spring floods. One can often see this alert animal studying the area standing upright and, in case of danger, it notifies the members of the colony with a squeal and quickly disappears in underground galleries.

ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES

The richness and diversity of natural resources fostered intense living in the territories on the edge of the Ier Valley. Especially the line of the terrace – where the villages of Andrid, Dindeşti and Irina lie – and the banks of the marsh were settled over millennia with tens of human settle-

Modelul din lut al unui acoperiș de casă preistorică. Andrid–Corlat
Őskori ház tetőzetének agyagmodellje. Érendréd–Corlat
Roof model of a prehistorical house made of clay. Andrid–Corlat

Cană din epoca bronzului. Dindeşti–Cetate
Bronzkori kancsó Érdengelleg–Cetate lelőhelyről
Bronze age jug from Dindeşti–Cetate site

Bogăția și diversitatea resurselor naturale a favorizat locuirea intensă a teritoriilor de la marginea Văii Ierului. Îndeosebi pe linia terasei – pe care se află vatra satelor Andrid, Dindești și Irina – dar și pe unele grinduri din mlaștină, s-au înființat pe parcursul mileniilor zeci de așezări umane. Bogăția zonei a determinat nu doar înflorirea rapidă a așezărilor, ci uneori și stingerea lor, din dorința altor comunități de a le ocupa sau jefui. Mai ales că fiind și o barieră naturală greu de străbătut, mlaștinoasa Vale a Ierului juca uneori un rol de graniță nu doar între comitate (județe), ci și între entități politice. Legendele locale păstrează vie și amintirea unor catastrofe naturale: cutremure de pământ ce au înghițit vechi așezări ce se aflau cândva pe actualul teritoriu al comunei sau molime ce au decimat dramatic populația făcând-o să se regrupeze în actualele localități. Probabil aceste legende sunt o amintire vie a numeroaselor așezări ce au funcționat de-a lungul timpului, unele dintre ele amintite documentar, iar cele mai multe surprinse doar prin urmele rămase la suprafață sau surprinse în urma unor săpături arheologice.

Vechea istorie a teritoriului comunei Andrid este cunoscută ca urmare a numeroaselor descoperiri arheologice, unele dintre ele aprofundate prin săpături arheologice de mai mică amploare. Cea mai veche așezare cunoscută pe teritoriul comunei datează din perioada mijlocie a epocii pietrei șlefuite (Neolic, mileniul VI î. Hr). Aceasta a funcționat pe păsunea de la marginea Andridului, fiind descoperta odată cu construirea digului sudic al lacului de acumulare ce se întinde între localitățile Andrid și Dindești. Din așezare provin fragmente ceramice, unele frumos pictata cu motive liniare negre, alături de care au fost descoperite topoare de piatră și numeroase bucăți de obsidian, o piatră cu margini tăioase, din care se confectionau uneltele și armele vremii. Într-o perioadă apropiată în timp a funcționat

töözött néhány. A vidék gazdagsága nem csak a települések felvirágzását eredményezte, hanem gyakori volt, hogy el is tűntek, mivel más közösségek elfoglalták vagy elpusztították őket. A mocsaras Ér-völgye, a nehezen átjárható természetes sorompó néha a határ szerepét is betöltötte a vármegek, de a magasabb politikai entitások között is. A helyi legendárium őrzi a környéket sújtó természeti katasztrófák emlékét: földrengésekét, amelyek a mai község területén volt régi településeket tűntettek el, vagy a csapásokét, melyek megtizedelték a lakosságot, arra kényszerítve, hogy a jelenleg is álló falvakba tömörüljön. Ezek a legendák valószínűleg az idők folyamán létezett települések élő emlékezetei, melyek közül néhányat írott források is említenek, de többségekről csak a felszínen hagyott nyomokból vagy régészeti ásatásokból szerezhetünk tudomást.

Érendréd község östörténetét számos régészeti lelet alapján ismerhettük meg, nemely esetben kisebb ásatásokat is végeztek. A község területén található legrégebb ismert település a Kr.e. IV. évezredre, a csiszolt kőkorszak (neolitikum) középső időszakára keltezhető. Ez a település az Érendréd szélén található legelő területén működött, az Érendréd és Érdengeleg között kialakított víztározó déli töltésének építésekor bukkantak rá. Területéről több kerámiatöredék került elő, közülük néhány szépen festett, fekete vonaldíszítéssel ellátott, mellettük kőbaltákat és számos éles szélű, a kor eszközeinek és fegyvereinek alapanyagául szolgáló obszidián darabot is felfedeztek. Nagyjából ugyanekkor létezett az a telep is a láp egyik gerincén, ahol az érdengelegi állattenyészési farm található. A kései kőkorszak emlékeit két további település igazolja Érendréd területén, a Korlát és a Posta út lelőhelyeken. Neolit települések létféle jelző kerámiatöredéket találtak még a Szilágypér felé vezető út közelében az Égetődomb, valamint az Ér-kanális örházának körzetében.

A rézkor időszakának nagy részében, úgy tűnik, a község területét gyérebben lakták, mivel az egyetlen ismert te-

ments. The richness of the area caused not only rapid flourish of settlements, but sometimes led to their extinctions, because of others communities' wish to settle or plunder. Being especially a natural barrier that is hard to go through, the swampy Ier Valley was sometimes playing the role of border not only between the counties (districts), but also between political entities. Local legends keep alive the memory of some local natural disasters: earthquakes that swallowed the old settlements located once on the present territory of the commune or plagues that decimated the population dramatically making them to regroup in the existing settlements. Perhaps these legends are a living memory of many settlements that worked over time; some of them were mentioned in documents, while others were identified in the traces from the surface or within archaeological excavations.

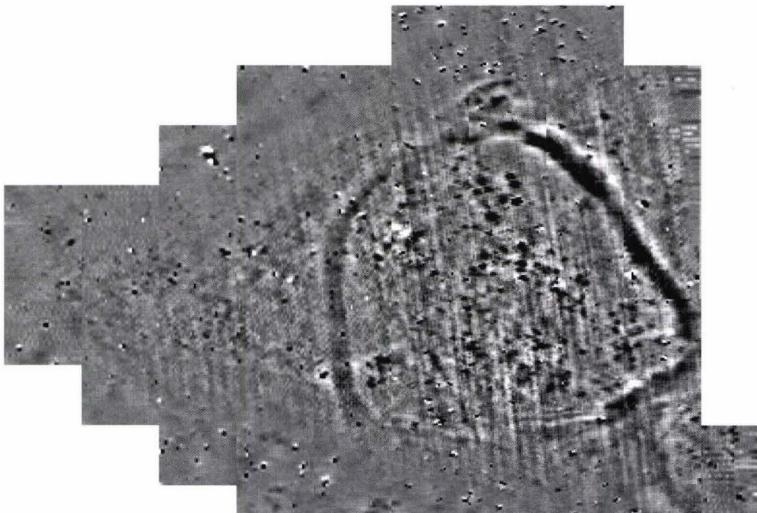
The pre-history of the commune of Andrid is known through numerous archaeological discoveries, some of them researched through small scale archaeological excavations. The oldest known settlement on the territory of the commune dates from the middle Neolithic (6th millennium BC). This was on the pasture from the outskirts of Andrid, and it was discovered when the southern dam was built on the lake between the villages of Andrid and Dindeşti. The settlement revealed pottery fragments, some of them nicely painted with black linear motifs, stone axes and numerous pieces of obsidian, a stone with sharp edges, which was used to make tools and weapons. Recently, a settlement was identified on the sand bank at the present-day farm of Dindeşti, from the late Neolithic period, while two more settlements were identified on the territory of Andrid, at the sites Corlat and Drumul Poştei. Pottery fragments attesting the existence of some Neolithic settlements were discovered in two sites near the road to Pir village, at Dâmbul Ars and at the Canton area, near the Ier canal.

Sanțul fortificației de epoca bronzului de la Andrid–Dâmbul Taurului.
Fotografie aeriană și prospecțiune geomagnetică

Bronzkori erődítmény árokrendszeré Érendréd–Bikadomb lelőhelyről.
Légi felvétel és geomágneses felmérés

The ditch of the bronze age fortification at Andrid–Dâmbul Taurului site.
Aerial view and geomagnetic survey

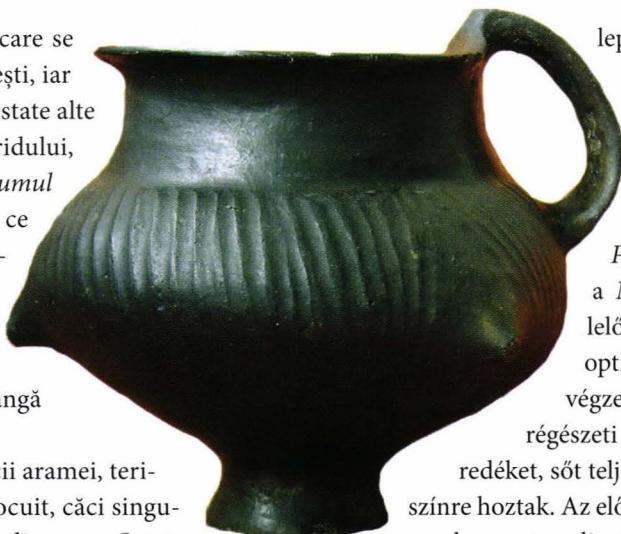

o aşezare în zona grindului pe care se află ferma zootehnică din Dindeşti, iar în epoca neolitică târzie sunt atestate alte două aşezări pe teritoriul Andridului, în locurile numite *Corlat* și *Drumul Poștei*. Fragmente ceramice ce atestă existența unor locuri neolitice au mai fost descoperite în două puncte din apropierea drumului spre Pir, la *Dâmbul Ars* și în zona Cantonului de lângă canalul Ierului.

În cea mai mare parte a epocii aramei, teritoriul comunei pare să fie slab locuit, căci singura aşezare cunoscută este aceea din zona *Cetate* de pe teritoriul Dindeştiului. Mult mai intens pare locuită zona la finele epocii aramei, când, din vremea culturii Baden, sunt cunoscute trei aşezări: Andrid – *Drumul Poștei*, Dindeşti – *Grădina lui Negreanu* și Dindeşti – *Via Veche*.

Cercetările arheologice realizate în ultima dintre aşezări, efectuate cu ocazia montării cablului optic de telefonie, au dus la descoperirea unei mari cantități de ceramică specifică acestei culturi, inclusiv a unor castroane și cești întregi. Cantitatea mare de oase de vită descoperită este în acord cu rolul important pe care îl joacă bovinele în cadrul economiei comunităților Baden: această civilizație este prima care utilizează în zona Europei Centrale animalele (vitele) de tractiune (cărăuță și plug).

La începuturile epocii bronzului, zona pare să fie din nou mai puțin locuită. Până pe la 2200 î. Hr. singura locuire a fost documentată prin urmele a două locuințe incendiate, descoperite în punctul Andrid-*Corlat*. Împreună cu materiale specifice culturii Nir a fost descoperită și o repre-

Cană din epoca bronzului
descoperită la Andrid

Bronzkori kancsó Érdendrédről
Bronze age jug from Andrid

lepülés az, amely Érdenegelegen, a Vár környékén volt. A korszak végén már népesebb volt a vidék, legalábbis erre utal a Baden kultúra idejéből előkerült három település: Érendréden a *Posta* út, valamint Érdenegelegen a *Negreanu-kertje* és a Régi Szőlős lelőhelyeken. Ez utóbbi területen az optikai telefonkábel lefektetésékor végzett ásatások nagyszámú, ehhez a régészeti műveltséghöz tartozó kerámiatöredéket, sőt teljesen ép tálakat és csészéket is felszínre hoztak. Az előkerült nagy mennyiségű szarvasmarhacsont pedig teljes mértékben alátámasztja az állatfaj kiemelkedő szerepét a Baden kultúra közösségeinek életében, hiszen ez volt Közép-Európában az első civilizáció, amelyik szarvasmarhát használt igavonásra (szekér és eke).

A bronzkor kezdeti időszakában, úgy tűnik, a vidék ismét gyérebben lakott. A Kr.e. 2200-ig terjedő időszakból minden össze egyetlen település részletét sikerült dokumentálni Érendréden *Korlát* lelőhelyen, amely két tűzben elpusztult lakóház maradványainak által. A Nyírség kultúra jellegzetes tárgyaival együtt felfedeztek egy agyagból mintázott házmodellt, amely lehetővé tette számunkra a vidék őskori építészeti elemeinek a megismerését.

A kora bronzkor végső szakaszában a vidék látványos fejlődésén ment keresztül. A Nagykárolyi-síkság és a Nyírség területén nagyarányú demográfiai fejlődés révén a népességszám megnőtt a Kr.e. 2200-at követő időszakban. Rendkívül nagy számban jöttek létre a Szániszló kultúrához köthetőt települések. Ezzel a civilizációval kapcsolatban meg kell említeni azt az összetett társadalmi rendszert, amely e népeséget jellemzette, és amely az égei civilizációk palotáiban ta-

During most of the Copper Age, the territory of the commune seems to be poorly inhabited, as the only settlement known is that from Cetate, in Dindeşti. Much more intensely populated seems the area during the late Copper Age, when, since the time of the Baden culture, three settlements are known: Andrid – Drumul Poștei, Dindeşti – Grădina lui Negreanu and Dindeşti – Via Veche. Archaeological research conducted at the last settlement, during the mounting of the telephone optical cable, led to the discovery of large amounts of specific pottery of this culture, including complete bowls and cups. The large amount of beef bone found here suggests the important role that cattle play in the economy of the Baden communities: this is the first civilization in Central Europe using animals (cattle) for traction (cart and plough).

During the early Bronze Age, the area appears to be less inhabited again. The only settlement dating before 2200 BC was documented through the traces of two burned dwellings, found at Andrid – Corlat. The Nir culture materials were found together with a clay model of a dwelling that permits to learn about prehistoric architecture of the area.

A spectacular development occurs during the late early Bronze Age. After 2200 BC, a visible demographic growth is detected throughout the region of the Carei Plain and the Nir Plain. Here arises A large number of settlements were formed here, belonging to the civilization called the “Sanislău culture”. What draws attention to the complex social system developed by this civilization is reflected by the weapons and ornaments similar to those found in palaces of the Aegean civilization, and by the impressive fortifications built around the center areas of the settlements. Circular ditches of 10 to 30 m wide, 5-6 m deep, sometimes extended with additional defensive systems at the gate areas, were dug to protect the elites' houses and perhaps in case of danger, they were refuge and defense for the whole

Vase celtice descoperite la Dindeşti
Kelta edények Érdengelgről
Celtic pots from Dindeşti

zentare în lut a unui model de locuință care ne permite să cunoaștem elemente ale arhitecturii preistorice din zonă.

O dezvoltare spectaculoasă are loc în perioada finală a epocii timpurii a bronzului. După 2200 î. Hr., un spor demografic vizibil se remarcă în întreaga regiune reprezentată de Câmpia Careiului și Câmpia Nirului. Aici ia naștere un număr deosebit de mare de așezări atribuite civilizației poartă numele „cultura Sanislău”. În legătură cu această civilizație atrage atenția sistemul social complex pe care îl dezvoltă, reflectat prin armele și podoabele asemănătoare cu acelea descoperite în palatele civilizației egeeene, dar și prin fortificațiile impresionante pe care le construiesc în jurul zonelor centrale ale unor sate. Șanțuri circulare cu lățimi cuprinse între 10 și 30 m, adânci de 5-6 m, uneori amplificate de sisteme defensive suplimentare în zona porților, erau săpate pentru a proteja locuințele elitelor și probabil, în caz de pericol, constituiau un loc de refugiu și apărare al întregii populații. Un astfel de centru fortificat a fost identificat printr-o fotografie aeriană la Andrid – *Dealul Taurului*, iar scanarea geomagnetică a sitului a dus la stabilirea formei sale circulare. Așa cum au reușit să demonstreze cercetările arheologice realizate în anul 1965, din aceeași perioadă datează și așezarea de la Dindești – *Cetate*. Chiar dacă din cauza (re)utilizării sale în perioada medievală nu s-au putut surprinde cu certitudine începuturile preistorice ale șanțului de la Cetatea Dindeștiului, forma sa circulară și dimensiunile asemănătoare cu acelea ale altor fortificații contemporane, ne fac să presupunem că la Dindești există un centru de putere din epoca bronzului. Atât în așezarea de la Andrid, cât mai ales și în cazul aceleia de la Dindești, locuirea se extinde mult în afara ariei fortificate. Ca și în marile civilizații din Orient, acropola fortificată ce adăpostea elitele, era flancată de așezarea deschisă în care locuia populația de rând.

În ciuda faptului că a fost o perioadă de mare stabilitate, existența unor conflicte între comunități (sau șefii acestora)

lăltakhoz hasonló fegyverek és dísztárgyak jelenlétének érhető tetten, de az impozánzs erőrendszereken is, amelyeket a települések központi részének védelmére emeltek. Az erődített területet 10-30 m széles és 5-6 m mély földsáncokkal kerítették be, a kapuk környékére további védelmi rendszereket állítottak fel, ezek valószínűleg a vezetőik védelmét szolgálták elsősorban, de veszély esetén a teljes lakosság is ide menekülhetett. Egy ilyen erődített központot sikerült légitivételek segítségével azonosítani az Érendrédi *Bika domb* lelőhelyen. Itt a geomágneses felmérések kimutatták az erődítmény kör alakú formáját. Amint azt az 1965-ben végzett ásatások igazolták, ugyanebből az időszakból származik Érdengelgen, a Vár lelőhelyen felfedezett település is. Bár a középkori megtelepedés miatt nem lehetett minden bizonyossággal megállapítani, hogy az itteni földsánc őskori eredetű, de kör alakja, és más korabeli erődítményekkel megegyező méretei miatt ez nagyon valószínű. Így feltételezhető, hogy egy bronzkori hatalmi központ létezett Érdengelgen. Mind az érendrédi, mind az érdengelgeni erődítmény esetében a lakott övezet nagymértékben túlnött az erődített területen. Akárcsak a nagy keleti civilizaciók esetében, az erődítmény épülete az elit védelmét szolgálta, ezt vette körül a nyílt település, ahol a köznép lakott.

Annak ellenére, hogy ez igen stabil időszaknak számított, mégsem lehet kizártani a közösségek (vagy vezetőik) között ki-alakult konfliktusok lehetőségét. Legalábbis a korra jellemző fegyverek azt sugallják, hogy a népességen belül létezett egy fegyverfogatókat tömörítő kaszt. A fegyverek közül meg kell említenünk azt a gyönyörű kardot, amelyik valószínűleg az Irinyi uradalomból származott, és birtokosai, az Irinyi család, a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozták. Nem kizártató, hogy egy ilyen konfliktus alkalmával veszítette el önállóságát az érendrédi *Bika dombon* levő település is, és juthatott a hosszabb életű érdengelengi vár uralma alá, de azt sem zárhatjuk ki, hogy az újonnan létrehozott szilágypéri vár uralma

community. Such a fortified center was identified through aerial photography at Andrid – Dealul Taurului, while the geomagnetic scan of the site established of its circular shape. The settlement at Dindești – Cetate date from the same period, as it was proved through archaeological excavations of 1965. The fortification of Dindești – Cetate was (re)used during medieval times, therefore its prehistoric beginnings could not be identified, its circular shape and dimensions are similar to the Bronze Age fortifications, which suggests that Dindești was a power-center during the Bronze Age. The dwellings at settlements of Andrid, and especially at the one of Dindești, extend well beyond the fortified area. As in the great civilizations of the East, the fortified acropolis housed the elites, while they were flanked by the open settlement inhabited by commoners.

Despite the fact that it was a period of stability, the conflicts between communities (or leaders) should not be excluded, as the special weapons of the time suggest the existence of a true warrior caste. Among these weapons, the beautiful bronze sword donated to the Hungarian National Museum by the Irinyi family must be remembered, which sword might come from the estate of Irina. It is possible that the settlement from Andrid – Dealul Taurului ended in such a conflict, as it either fell under the domination of the fortress of Dindești, which had a longer span or under the newly created fortress of Pir. All seem to point to the traces of a conflict among a large number of people killed violently, traces which were discovered in a common pit in the livestock at Andrid, on the border of an Otomani culture settlement.

The social and economic system represented by the Otomani culture went extinct without clear reasons yet. Based on the emergence of Western-style cultural elements, one considers an ethnic contribution in this direction. However, these elements mixed with local cultural elements

Fibulă din argint de la Dindești, sec. V d. Hr.
Érdengelegen talált ezüstfibula a Kr.u. 5. századból
Silver fibula from Dindești, 5th cent. AD.

nu trebuie exclusă. Cu atât mai mult cu cât armele speciale din epocă sugerează existența unei adevărate caste războinice. Printre aceste arme trebuie amintită și frumoasa spadă de bronz pe care familia Irinyi a donat-o Muzeului Național Maghiar, spadă ce probabil provine de pe domeniul din Irina. Este posibil ca într-un astfel de conflict să fi sfârșit și aşezarea de la Andrid - *Dealul Taurului*, aceasta căzând fie sub dominația Cetății de la Dindești, a cărei existență este mai îndelungată, fie sub dominația nou înființatei Cetăți de la Pir. Tot un conflict par să reflecte rămășițele unui mare număr de indivizi uciși violent, rămășițe ce au fost descoperite într-o groapă comună în nisipăria fermei zootehnice din Andrid, la marginea unei aşezări a culturii Otomani.

Sistemul social și economic reprezentat de cultura Otomani se stinge, fără a avea încă foarte clar elucidate motivele. Pe baza apariției unor elemente culturale de factură vestică, se ia în considerare un anumit aport etnic din această direcție. Oricum aceste elemente noi se mixează cu elemente culturale locale și dau naștere civilizației cunoscute sub numele de „grupul cultural Hajdúbagos – Cehăluț – Pișcolt”. Chiar dacă nu pare să atingă complexitatea pe care a cunoscut-o civilizația Otomani, această cultură arheologică dezvoltă o metalurgie deosebit de bogată, metalurgie pe o mare parte a spațiului european. Un grup de arme și podoabe de bronz a fost descoperit în grădina bisericii reformate din Dindești, iar urmele unor aşezări au fost observate la nord de cetatea de la Dindești, în zona Căminului cultural de la Andrid și pe terasa Ierului, în zona fostei ferme zootehnice de la Andrid. Urme de locuire au fost descoperite pe o mică porțiune a *Dealului Taurului* din Andrid, acestea provenind de la o locuire ce cuprindea maxim 1-2 gospodării. Mult mai întinsă este o aşezare aflată între localitatea Irina și sediul fostei ferme legumicole de la Dindești, aşezare în cadrul căreia, cu ocazia săpării cablului de telefonie optică, a fost cercetată o locuință cu vatră de foc.

alá került. Szintén hajdani konfliktust idézhet az a nagyszámú ember-csontlelet, amelyik erőszakos halált halt személyek közös sirjból került elő az érendrédi állattenyésztési telep homokbányájának területéről, egy Ottományi kultúrához tartozó település széléről.

Az Ottományi kultúra társadalmi és gazdasági rendszere megszűnésének nem ismerjük pontos okait. Mivel a térségben egyes nyugati kultúrák elemei is megjelentek, lehetséges, hogy egy népcsoport érkezhetett ebből az irányból. Bárhogy is volt, ezek az elemek keveredtek a helyi kultúrával, és egy új régészeti műveltség született meg, amelyet Hajdúbagos-Cehăluț-Piskolt csoportnak neveznek. Még ha úgy is tűnik, hogy ez a műveltség nem érte el az Ottományi kultúra civilizációjának komplexitását, ez a régészeti kultúra olyan fémfeldolgozási technológiát fejlesztett ki, amelyet Európa nagy részén átvettek. Az érdengelegi református templom kertjében fedeztek fel egy fegyverekből és dísztárgyakból álló leletegyüttest. Ennek a civilizációnak a településnyomait figyelték meg az érdengelegi vártól északra, az érendrédi művelődési ház környékén és az Ér teraszán is, a volt érendrédi állattenyésztési telep környékén. Ilyen korú településnyomokat tártak fel Érendréden a *Bika domb* kis részén, amelyhez mindössze egy-két gazdaság tartozhatott. Sokkal kiterjedtebb település az Irinyben felfedezett, valamint az érdengelegi volt zöldségtérmesztési telep területén talált telep. Ez utóbbinál, az optikai telefonkábelek fektetésekor egy tűzhellyel rendelkező lakást is feltártak.

Nagy változások mentek végbe a Kr.e. 12. században, amelyek a Gáva kultúra létrejöttéhez vezetettek. E civilizáció eredetét pontosan a Tisza síkságának északi részére, valamint az Avas – Gutin – Cibles hegységek határolta területre teszik, és egyes régészkek a műveltséget az északi trák népeséggel kötik össze. A Gáva kultúra látványos fejlődésén ment keresztül, hatalmas területeket foglalt el a Tisza és a Kárpátok között, elérte egészen Galíciáig és Moldva északi vidékéig.

resulted in the civilization known as the “cultural group of Hajdúbagos – Cehăluț – Pișcolt”. Even if it does not seem to achieve the complexity of the Otomani civilization, this archaeological culture develops a particularly rich metallurgy in large parts of Europe. A group of bronze weapons and jewelry were found in the garden of the Calvinist Church of Dindești, and traces of settlements of this civilization occurred north of the fortress of Dindești, at the area of the House of Culture of Andrid and at the terrace of the Ier at the former livestock farms of Andrid. Moreover, traces of human habitation were found in a small area of the Dealul Taurului from Andrid, originating from a settlement with 1-2 households. A larger settlement was identified extending between the village of Irina and the former vegetable farm-headquarters from Dindești. During the digging of telephony optical cable, remnants of a dwelling with fire place was found.

During the twelfth century BC, changes occur and the Gáva culture was formed, a civilization whose origins lies probably in the very northern territories of the Tisa Plain and Oaș – Gutâi – Țibleș Mountains, being identified by some archaeologists with the northern Thracian population. This civilization knew a spectacular development, occupying vast territories between the Tisza and Carpathians, passing through Galicia and northern Moldavia. The entire area of this culture, on heights or marsh islands, was dominated by large fortified settlements, veritable tribal centers. A fortification of this type, was identified at Andrid – Dâmbul Corlat and it was archaeologically investigated recently. This hill was fortified over an area of 18 ha. This fortification probably was the refugee of the people living in the settlements located along the terrace identified at Andrid at the sites Holmul Sălcii, Canton – Ferma Kandel, and at Dindești at the sites Cetate, Via Veche, Grădina lui A. Donca and Blocul specialistului.

Cataramă din argint de la Dindești, sec. V d. Hr.
Érdengelegen talált ezüst csat a Kr.u. 5. századból
Silver buckle from Dindești, 5th cent. AD.

Oglindă de bronz de la Dindești, sec. V d. Hr.
Érdengelegen talált bronz tükör a Kr.u. 5. századból
Bronze mirror from Dindești, 5th cent. AD.

În secolul XII î. Hr se produc mari transformări care dău naștere culturii Gáva, civilizație a cărei origini sunt considerate tocmai teritoriile cuprinse între nordul Câmpiei Tisei și Munții Oaș-Gutai - Țibleș. Identificată de unii arheologi cu populația tracilor nordici, această civilizație cunoaște o evoluție spectaculoasă, ocupând teritorii întinse între Tisa și Carpați, trecând și în Galitia și partea nordică a Moldovei. Pe întreaga arie a acestei culturi, pe înălțimi sau pe insule din mlaștini, sunt înființate mari așezări fortificate, adevărate centre tribale. O astfel de fortificație, recent cercetată arheologic, a fost înființată și pe grindul Corlat de la Andrid. Acest grind a fost fortificat pe o suprafață de 18 ha. În fortificație se retrageau probabil locuitorii așezărilor situate de-a lungul terasei, identificate pe teritoriul Andridului la *Holmul Sălcii*, *Canton-Ferma Kandel*, și al Dindeștiului la *Cetate, Via Veche, Grădina lui A. Donca și Blocul specialistului*.

Fără a-i dispărea complet caracteristicile, civilizația Gáva decade pe parcursul secolului VII î. Hr. Pe teritoriul comunei Andrid următoarea locuire atestată este din vremea celtilor, care sosesc dinspre vest la mijlocul secolui IV î. Hr. Celții reușesc să se impună ca urmare a venirii lor în număr mare, dar și datorită civilizației lor înaintate. Un element decisiv a fost metalurgia performantă stăpânită de aceștia, care le-a permis confectionarea unor arme de fier eficiente (spade lungi și vârfuri de lance). În ceea ce privește urmele celtice de pe raza comunei Andrid, mai cunoscute sunt cimitirul de la Dindești (*Ograda Negreanului*) și cupoarele de olari de la Andrid (*Nisipăria de lângă Ferma zootehnică*), ambele cercetate prin săpături arheologice. Urmele unor așezări sau cătune celtice au mai fost identificate și în alte patru puncte de pe teritoriul Andridului și Dindeștiului. Cultura materială din mai multe așezări și necropole din zona Careiului, arată supraviețuirea unor elemente din cultura materială autohtonă pe perioada dominației celtice.

Ennek a régészeti műveltségnek a területén, úgy a magaslatokon, mint a lápi szigeteken, hatalmas erődítményeket, valóságos törzsi központokat hoztak létre. Egy ilyen, nemrég feltárt erődítmény létezett Érendréden a Korlát nevű lápi gerincen is. A telep 18 ha kiterjedésű területen volt erődítve. Valószínűleg ide menekültek a terasz hosszában elterülő települések lakói: az Érendréd területén feltárt *Szalacsi domb*, *Canton-Kandel*, Érdengeleg területén a Vár, a Régi Szőlős, *Donca A. kertje* és a szakemberek tömbháza lelőhelyeken azonosított telepeken élő közösségek.

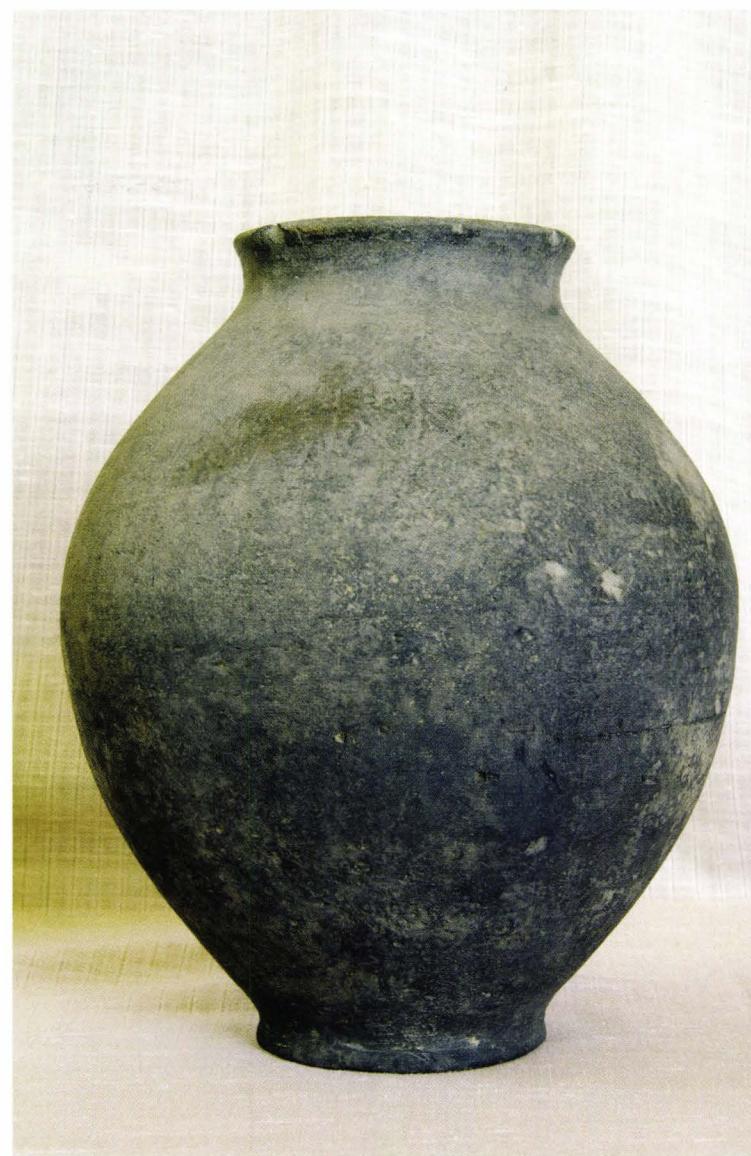
Anélkül, hogy jellegzetességei teljesen eltűntek volna, a Gáva civilizáció a Kr.e. 7. századra hanyatlásnak indult. A következő település nyoma Érendréd község területén a kelták idejéből származik, akik nyugat felől érkeztek a Kr.e. 4. század közepén. A nagy létszámban érkező és fejlett civilizációval rendelkező keltáknak sikerült átvenni az uralmat. Anyagi műveltségük meghatározó eleme volt a fejlett fémfeldolgozó technológia, amely hatékony vasfegyverek előállítását tette lehetővé (hosszú kardok, lándzsahagyek). Ami az Érendréd község területén feltárt kelta nyomokat illeti, a legismertebbek az Érdengelegen feltárt temetkezések (*Negreanu kertje*), valamint az érendrédi fazekasmencék (az állattenyésztési telep melletti homokbányából), mindkét helyen régészeti kutatásokat is végeztek. Település-vagy tanya-nyomokat azonosítottak Érendréd, illetve Érdengeleg további négy pontján is. A Nagyárolyi-síkságon található települések és temetők leletei azt mutatják, hogy a helyi anyagi kultúra egyes elemei tovább éltek a kelta uralom időszaka alatt is.

A kelta uralom ereje a Kr.e. 2. században megszűnt, erre utal, hogy a Nagykároly környéki síkságon lévő temetőket már nem használták. A terület politikai hatalmát a dákok vették át, akik – főleg Burebista királysága idején – jelentősen megnövelték hatalmukat a vidéken. A dák korszakból származó kincsleletet került elő Érendréden a 19. század

Without completely losing its features, the Gáva civilization ceased to exist during the seventh century BC. The next habitation detected in Andrid area is linked to the Celts's, a population which arrived from the west during the mid-fourth century BC. The Celts managed to impose as they came in large numbers, and also because of their advanced civilization. A decisive element was the metallurgy, a domain in which they excelled, as they manufactured efficient iron weapons (long swords and spearheads). In regard of the Celtic traces discovered in the region of the commune of Andrid, the cemetery of Dindeşti (Ograda Negreanului) and the pottery kilns from Andrid (Nisiparia near the livestock farm) are better known and both of them were investigated through archaeological excavations. Traces of Celtic settlements or hamlets have been identified in four other locations in Andrid and Dindeşti. The material culture of several settlements and cemeteries in the area of Carei shows the survival of indigenous material culture under Celtic domination.

During the second half of the 2nd century BC, the Celtic power dropped, as it is suggested by the end of use of the necropolises in the Western Plain. Political power in the area was taken over by the Dacians, who, especially during the time of the King Burebista, became a great political force. A coin-hoard dates to the time of the Dacians, discovered during the late 19th century at Andrid, which includes silver coins of the Medieşu type. The researches of the last two decades demontrated that these coins were typical to the northern Dacians and were issued in their capital at Malaya Kopanya (Western Ukraine), whether during the time of Burebista or after his reign (after the middle of the 1st century BC).

After the conquest of Decebal's state during the early 2nd century AD, the region of Andrid remained outside the borders of the Roman province of Dacia. Emperor Traian

Vas ceramic de la Dindeşti, sec. V d. Hr.
Érdengelegen talált kerámiaedény a Kr.u. 5. századból
Ceramic pot from Dindeşti, 5th cent. AD.

Monedă bizantină descoperită la Andrid
Bizânci érme Érendrédről
Byzantine coin from Andrid

În a doua jumătate a secolului II î. Hr., puterea celtilor decade, aşa cum reiese din încetarea utilizării necropolelor din Câmpia de Vest. Puterea politică va fi preluată în zonă de către dacii, care, mai ales în vremea regelui Burebista, ajung o mare forță politică. Din vremea dacilor datează un tezaur monetar descoperit în Andrid la finele secolului XIX, ce cuprinde monede de argint de tip Medieșu Aurit. Cercetările din ultimele două decenii au arătat că aceste monede erau specifice dacilor nordici și erau bătute în capitala lor de la Malaya Kopanya (Ucraina de vest), pe vremea lui Burebista sau în perioada ce urmat domniei acestuia (după mijlocul secolului I î. Hr.).

După cucerirea statului dac al lui Decebal la începutul sec. II d. Hr., zona studiată de noi a rămas în afara granițelor provinciei romane Dacia. Împăratul Traian a stabilit frontieră pe linia munților Meseș, spațiul nord-vestic al României fiind locuit în continuare de daci liberi, triburi germanice și sarmați. Pe terasa vestică a Văii Ierului, pe linia Tiream – Andrid aşezările din epoca romană sunt în general ampla-

végén, amely Aranyosmeggyes típusú ezüstpénzekből állt. Az utóbbi két évtized kutatásai alapján bizonyosra vehető, hogy ezek az északi dákok által használt jellegzetes pénzérémek voltak, amelyeket a kárpátaljai Kiskoppányban (Malaja Kopanya) vertek Burebista idejében vagy az ő uralmát követő időszakban (Kr.e. 1. század közepe táján). A Kr.u. 2. század kezdetén Decebal dák államát elfoglalták a rómaiak, de Érendréd és környéke Dacia provincián kívül maradt. Traianus császár a tartomány határát a Meszes-hegység vonalán húzta meg, ezáltal Románia északnyugati területeit továbbra is a szabad dákok, valamint a germán és szarmata törzsek lakták. Az Ér völgyének nyugati teraszán, a Mezőterem–Érendréd vonalon a római kori települések általában a terasz kiugró részén helyezkedtek el, 2-300 méterre benyúlva a fennsík területére. Megtelepültek azonban néhány szigeten és homokháton is a terasz közelében. A vidék gazdaságát bizonyítják a római korban az itt felfedezett pénzleletek. A Hadrianus, Lucius Verus, Commodus, Septimius Severus római császárök által kibocsátott ezüst denarok valószínűleg a Dacia provinciával folytatott kereskedelmi kapcsolatok útján kerültek erre a vidékre. Érendréd község környékén a települések mellett több sírleletet is előkerült.

established the boundary on the line of the Meseş Mountains, while the north-western area of Romania remained inhabited by free Dacians, Germanic tribes and Sarmatians. On the western terrace of the Ier Valley, on the line Tiream – Andrid, the Roman settlements are located generally at the snout of the terrace; their traces being identifiable at a distance of 200-300 m inside the plateau. However, there were also some inhabited islands or sand banks inside the valley, close to the terrace. The richness of the area is reflected by the discoveries of Roman coins. The silver dinars of the Roman emperors Hadrian, Lucius Verrus, Commodus, Septimius Severus reached this region probably via trade with the province of Dacia. Along with the settlements in the perimeter of Andrid commune several funeral discoveries were made. The inhumation grave, which was found by accident at Dindeşti-CAP site, can be dated to the late Roman times, to the fourth century. The deceased was lying down, having a comb near the head and several pottery offerings were arranged around the skeleton. The funerary inventory indicates Gothic influences; however, for a clear ethnic attribution further excavations are required.

The geographical conditions of the Ier Valley favored the development of human communities during the period of migrations, too. The noble tomb from Dindeşti – Grădina lui Negreanu of the fifth century attests the presence of Germanic elite in the area, most likely of the Gepids tribe. The lady was buried in feast-clothes, with the cloak fastened with two silver brooches/fibulae with golden contour and a silver buckle. The accessory was a necklace of beads, the outfit being completed by a bronze mirror and a penknife. The food to serve the afterlife was placed in the grave in a gray bowl, beautifully decorated with polished motifs. The Gepids' cemetery was located along probably in Andrid – Dâmbul Morii, where they found accidentally a small vessel and an earring.

Vas ceramic din epoca migrațiilor descoperit la Dindești
Népvándorlás kori kerámiaedény Érdengelegről
Ceramic pot from the migration period from Dindeşti

sate spre botul terasei, urmele lor fiind sesizabile pe o distanță de 2-300 m adâncime în interiorul platoului. Cu toate acestea, erau locuite și unele insule sau grinduri apropiate de terasă. Bogăția zonei în epoca romană este reflectată de descoperirile monetare. Denarii din argint ai împăraților romani Hadrian, Lucius Verrus, Commodus, Septimius Severus au ajuns pe aceste meleaguri probabil pe calea schimburilor comerciale cu provincia Dacia. Alături de aşezări, în perimetru comunei Andrid au fost semnalate mai multe descoperiri funerare. În epoca romană târzie, în sec. IV, putem data mormântul de inhumare descoperit incidental la Dindești- C.A.P. Defunctul era întins pe spate, având în dreptul capului un pieptene, iar în jurul scheletului mai multe vase ceramice cu ofrande. Inventarul funerar indică influențe gotice, însă pentru o atribuire etnică clară sunt necesare încă cercetări arheologice.

Condițiile geografice ale Văii Ierului au favorizat dezvoltarea comunităților umane și în epoca migrațiilor. Mormântul nobiliar din sec. V de la Dindești - *Grădina lui Negreanu* atestă prezența în zonă a unei elite germanice, foarte probabil din tribul gepizilor. Doamna era înmormântată în ținută de sărbătoare, având veșmântul prins pe umeri cu ajutorul a două fibule din argint cu margini aurite și o cataramă din argint. Accesoriu era un colier de mărgele, toaleta fiind completată de o oglindă din bronz și de un cuțitaș. Hrana pentru lumea cealaltă a fost aşezată în mormânt într-un vas cenușiu, frumos ornamentat cu motive lustruite. Cimitirul gepizilor de rând a fost amplasat probabil la Andrid - *Dâmbul morii*, unde au fost descoperite incidentale un văscior și un cercel.

A doua jumătate a mileniului I a fost marcată în Bazinul Carpathic de dominația politică a avarilor. Mormântul de inhumare cu cataramă, limbă de curea și sabie de la Dindești- *Latura brazilor* se poate atribui etnic acestui popor, însă datarea este târzie, în secolul VIII sau în prima jumătate a sec. IX. Locuirea zonei în epoca târzie a migrațiilor este atestată

A késő római kor idejére, pontosabban a 4. századra keltehető egy csontvázas sír, amelyet véletlenül fedeztek fel Érdengelegen a tsz területén. Az elhunytat hátra fektetve, nyújtott testtartásban helyezték a sírba, fejének jobb oldalán egy fésút találtak, a csontváz körül pedig több, áldozati céllal elhelyezett kerámiaedényt. A sír mellékletei gót hatalt jeleznek, de a pontos etnikai meghatározáshoz további régészeti kutatások szükségesek.

Az Ér völgyének földrajzi adottságai elősegítették az emberi közösségek fejlődését a népvándorlás időszakában is. Az érdengelegi nemesi sír, *Negreanu kertje* lelőhelyről, alátámasztja a germán (nagy valószínűséggel a gepidák törzséből való) elit itteni tartózkodását. A halott, egy előkelő hölggy, ünnepi viseletben volt eltemetve, ruháit a vállánál két aranyozott szélű ezüstfibula és egy ezüstcsat fogta össze. Kiegészítőként egy gyöngysort viselt, de mellé helyeztek egy bronztükrot és egy bronzból készült kis kést is. A túlvilágra szánt éleelmet egy szürke, szépen díszített, fényezett edényben helyezték el. A gepida köznép temetője valószínűleg Érendréden volt, a *Malom-völgy* lelőhelyen, ahol véletlenül került elő egy edényke és egy fulbevaló.

Az első évezred második felét az avarok politikai dominancia jellemzette a Kárpát-medence területén. Érdengelegen, a *Latura brazilor* lelőhelyen egy csontvázas temetkezésből származó sírt tártak fel, a mellékletek között csatot, szívveget és kardot találtak. Ezek a leletek is az avarokhoz köthetők, bár keltezésük meglehetősen kései, a 8. század vége vagy a 9. század első fele. A vidék késő népvándorlás kori lakottságát egy egész sor település bizonyítja: Érdengelegen a református templom udvara és *Donca Aurel kertje*, valamint Érendréden a *Posta út* lelőhelyek.

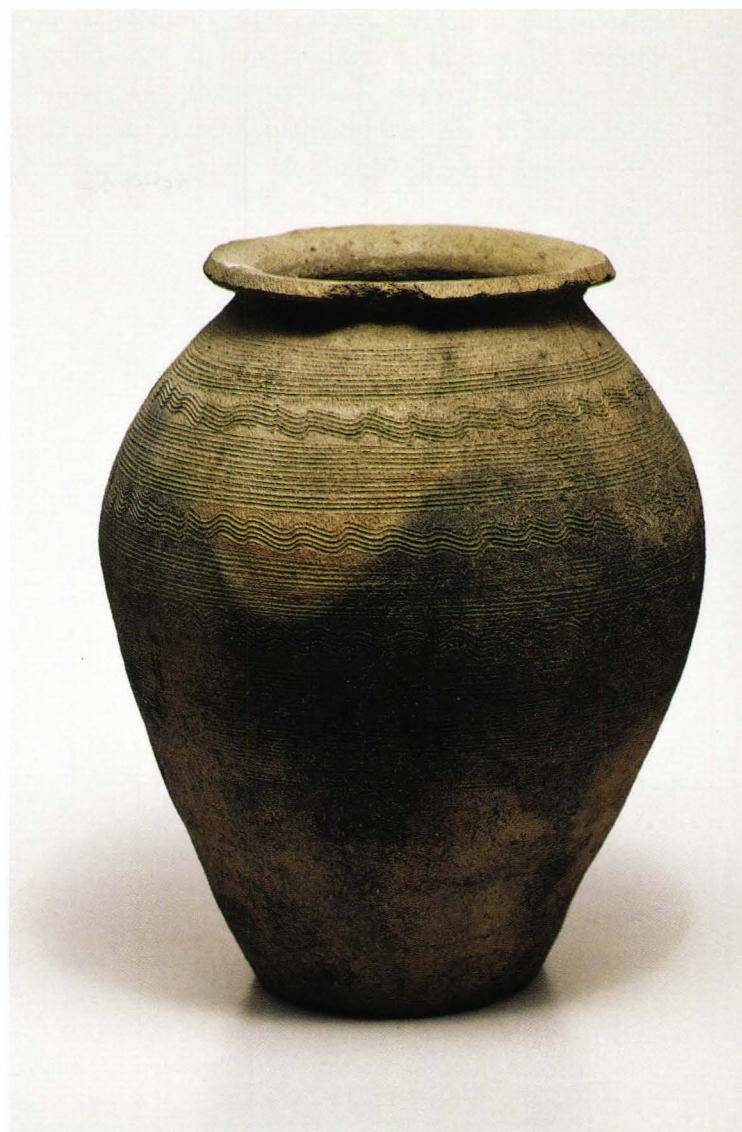
A középkorra való átmenet időszakából egyelőre kevés információink van a területről. A nagykárolyi múzeum régi gyűjteményében egy hullámos vonalakkal díszített, korongon készült edényt őriznek. Az edényen kívül még egy kés-

In the Carpathian Basin, the second half of the first millennium was marked by the political rule of the Avars. The inhumation grave with buckle, belt and sword from Dindeşti – Latura Brazilor can be attributed to this population, but they are dated to a later period: the eighth century or the first half of the ninth century. The settlements of the late migration period are attested at a series of sites from Dindeşti: Curtea bisericii reformate, Grădina lui Donca Aurel and from Andrid – Drumul poştei.

The information on the transition to the Middle Ages is still few regarding the area. The old collection of the Museum of Carei has a potter's wheel made bowl decorated with bands of wavy lines. Along with this dish, a knife fragment and a piece of rhomboidal arrowhead of Hungarian type shows that the terraces of the Ier covering Andrid area were inhabited in that troubled period.

HISTORICAL DATA

Andrid is first mentioned in written sources in 1312, when it was owned by a noble family who took the name of the village (Andrid). The aftermath that preceded the establishment of the Angevin dynasty in Hungary divided the nobles of the kingdom and transformed its territory into the stage of a true civil war. For active participation in fighting against the enemies of Charles Robert of Anjou, the family of Andrid was punished after the new king was crowned by seizing their estates. The share of Andrid that belonged first to these nobles would become the property of Ivanka of Bánház of the Gutkeled kindred, probably one of the faithful servants of the Angevine sovereign. Andrid history is not related in any moment of its long existence to only one noble family. Since the fourteenth century, several families with similar name lived in the village, together with the unfaith-

Vas ceramic din epoca migrațiilor descoperit la Dindești
Népvándorlás kori kerámiaedény Érdengelegről
Ceramic pot from the migration period from Dindeşti

de o serie de aşezări de la Dindeşti-Curtea bisericii reformate, Dindeşti-Grădina lui Donca Aurel și Andrid-Drumul poștei.

Informațiile privind trecerea la evul mediu sunt deocamdată puține în zonă. În colecția veche a Muzeului din Carei se păstrează un vas modelat la roată, ornamentat cu benzi de linii în val. Alături de acest vas, un fragment de cuțit și un vârf de săgeată romboidal de tip maghiar atestă că terasele Ierului din perimetru comunei Andrid au fost locuite și în această perioadă tulbure.

DATE ISTORICE

Andridul apare pentru prima dată menționat în sursele scrise în anul 1312, când se află în posesia unei familii nobiliare care preluase numele satului (de Andrid). Perioada tulbure care a precedat instaurarea dinastiei angevine în Ungaria a divizat nobilii regatului și a transformat teritoriul acestuia în teatrul unui adevărat război civil. Pentru că participase activ la lupte de partea adversarilor lui Carol Robert de Anjou, familia de Andrid este pedepsită după încoronarea nouului rege prin confiscarea moșiilor sale. Părțile din Andrid care aparținuseră inițial acestor nobili ajung astfel în proprietatea lui Ivanka de Bánház din neamul Gutkeled, probabil unul dintre fidelii suveranului angevin. Istoria Andridului nu este însă legată în nici un moment al lungii sale existențe de numele unei singure familii nobiliare. Încă din secolul al XIV-lea în sat trăiau, alături de infidelii condamnați de Carol Robert, mai multe familii cu nume similar. Greutatea cu care se poate urmări istoria unor personaje identificate doar pe baza numelui face aproape imposibilă tentativa de reconstituire a evoluției proprietarilor Andridului. O excepție o reprezintă familiile nobiliare care pot fi individualizate fie pe baza numelui, fie pe baza statutului social mai ridicat, și care beneficiază de mai multe informații istorice. O astfel de

töredék és egy rombusz alakú, magyar típusú nyilhegy bizonyítja, hogy Érendréd környékén az Ér teraszát ebben a zavaros időszakban is benepesítették.

TÖRTÉNELMI ADATOK

Érendréd első írásos említése 1312-ből származik, amikor a falu nevét viselő (Endrédi) nemesi család birtokában volt. Az Anjou-dinasztia trónra lépését megelőző zavaros időszak megosztotta a magyar királyság vezető rétegeit, és az országot valóságos polgárháborúba taszikott. Az Endrédi család tagjai Károly Róbert ellenfeleinek táborához pártoltak, emiatt az új király, trónra lépése után, megtorlásul, birtokaik elkobzásával büntette őket. Így az Érendréden fekvő birtokaik Gutkeled nembeli Bánházi Ivanka tulajdonába kerültek, aki valószínűleg egyike lehetett a király hűséges támogatóinak. A falu története viszont sohasem kötődött kizárolag egyetlen nemesi családhoz. A településen már a 14. századtól kezdve több a falu nevét viselő család is élt a Károly Róbert által előtérrel család mellett, így szinte lehetetlen rekonstruálni Érendréd birtoklástörténetét a dokumentumokban mindenkor keresztnévükön említett személyek alapján. Kivételt képeznek azok a nemesi családok, akiknek neve vagy társadalmi helyzete több történelmi információt hordoz. Egyik ilyen a Hontpázmány nemzettségből származó Endrédi Zoárdfi család. A családot először éppen Érendrédhez kötődően említették a 14. század utolsó éveiben, tulajdonosi jogállását egészen kihalásáig, a 15. század közepéig megőrizte. A Zoárdfi család érendrédi birtokait az utolsó férfi leszármazott lánya, Margit örökölte. Ezek a középkori jogrend alapján férje családjának a tulajdonába kerültek. Ennek a házassági köteléknek következtében került a Szepessy nemesi család birtokába Érendréd egy része, és a hagyományokhoz híven a Szepessy család is felvette az

ful kindred punished by Charles Robert. The difficulty with which one can trace the history of some characters identified only by their first name makes almost impossible the attempt to rebuild the evolution of Andrid owners. An exception are the noble families that can be individualized either by name or by their higher social status, and provide more

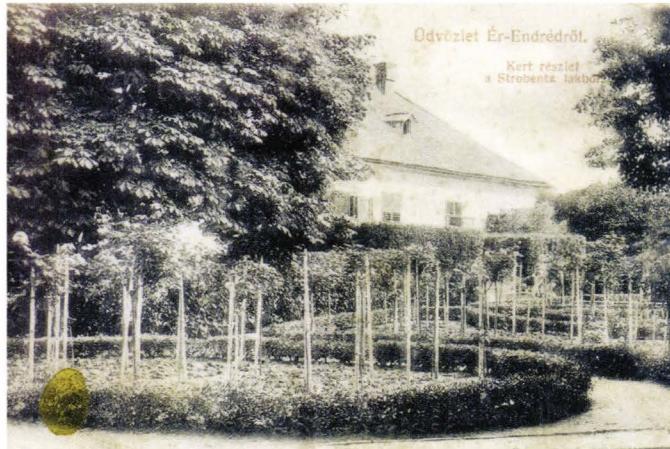
Conacul familiei Falussy
A Falussy család kúriája
The manor-house of the Falussy family

familie este Zoárdfi de Andrid, de origine din neamul Hontpázmány. Familia este menționată pentru prima dată în legătură cu Andridul în ultimii ani ai secolului al XIV-lea, și își păstrează statutul de proprietar până la stingerea sa, la jumătatea secolului al XV-lea. Fiica ultimului descendant de sex masculin, Margareta, moșenește posesiunile din Andrid ale familiei Zoárdfi, care vor reveni, conform dreptului medieval, familiei soțului

său. În urma acestei alianțe matrimoniale, astfel, nobilii Szepessy devin proprietari unei părți a Andridului și preiau, la rândul lor, denumirea satului: Szepessy de Andrid. Spre finalul evului mediu, familiile din sat încep să se individualizeze pe baza numelui, în anul 1592 dispărând și ultimii nobili definiți ca fiind „de Andrid”.

La finalul evului mediu și în perioada premodernă, Andridul era un sat prosper, cu o populație care depășea cu mult media localităților învecinate: în anul 1570, numărul iobagilor și al jelerilor din sat era de aproximativ 400-500, iar cel al nobililor plătitorii de impozite de 103. Andridul se conțurează astfel ca un sat specific de nobili mici, în care până și averea celui mai important moșier nu depășea trei sau patru sesii iobägești. Numărul ridicat al locuitorilor se datorează în primul rând avantajelor zonei de mlaștină, care oferea resurse pentru creșterea animalelor în toate anotimpurile, materii prime pentru construcții și surse suplimentare de venit.

O perioadă mai grea în viața Andridului o reprezintă finalul secolului al XVI-lea și primul deceniu al veacului următor,

Parcul conacului familiei Strobentz
A Strobentz kúria parkja
The park of the manor-house Strobentz

Endrédi előnevét. A középkor vége felé a faluban lakó nemesi családok elkezdtek név szerint is önállósulni, így 1592-ben eltűtt az utolsó Endrédi nemesi név is.

A középkor végén, az új-kort megelőző időszakban Érendréd egy fejlődő falu képet mutatta, melynek lakossága jelentősen meghaladta a szomszédos települések népességét: így 1570-ben a faluban élő jobbágynak és zselélérek száma mintegy 400-500 fő volt, az adófizető nemeseké

pedig 103. Érendréd ezek alapján egy olyan kisnemesi település volt, ahol a legtehetősebb birtokosnak tulajdonra sem haladta meg a három vagy négy jobbágyleleknyi nagyságot. Az aránylag magas lakosságszámot a mocsaras terület nyújtotta lehetőségekkel lehet magyarázni, mert itt minden évszakban jó természeti adottságok voltak az állattartásra, volt építőanyag, és más jövedelemkiegészítő források is rendelkezésre álltak.

A 16. század és a rákövetkező évszázad első évtizedei hozták a legnagyobb nehézségeket Érendréd életében, amikor a hosszan elnyúló 15 éves háború során felerősödtek a török és tatár betörések az Erdélyi Fejedelemséggel határos területeken. Az Oszmán és Habsburg konfliktus következtében sorozatosan portyázó seregek fosztogatták a lakosságot, amely a támadásoknak kevésbé kitett területekre menekült. Így Érendréd lakossága drasztikus mértékben a felére csökkent: 1597-ben 53 jobbágycsalád élt a faluban. A falu népességsökkenése egészen a 17. század második feléig tartott, ekkor a település néhány évre pusztán állt (1663-

historical information. Such a family is Zoárdfi of Andrid, descendant of the Hontpázmány kindred. The family was first mentioned in relation with Andrid in the last years of the fourteenth century, and preserved their ownership until the family ceased to exist in the mid-fifteenth century. The daughter of the last male descendant of the family, Margaret, inherited the family possessions from Andrid of the Zoárdfi family, which, according to medieval law, would belong to her husband's family. Following this matrimonial alliance, the Szepessy nobles became owners of one part of Andrid and they took over the name of the village, too: Szepessy of Andrid. Towards the end of the Middle Ages, families began to individualize in the village by names and, in 1592, disappeared the last nobles called "of Andrid".

At the end of the Middle Ages and during the early modern period, Andrid was a prosperous village with a population overcoming the average of the neighboring towns: in 1570, the number of serfs and peasants in the village was around 400-500, while the tax paying nobles were 103. Andrid, therefore became a typical settlement of small nobles, where the property of the most important landowner did not overcome three or even four plots. The high number of residents was due primarily because of the benefits of the swamp area, which provided resources for feeding livestock in all seasons, raw materials for constructions and additional sources of income.

A difficult period in the life of Andrid was represented by the end of the 16th century and the first decade of the next century, when the Ottoman raids became more and more frequent in the surrounding area of the Principality of Transylvania as a result of the lasting conflict of the Fifteen year War between the Ottomans and Habsburgs. The population, robbed by the scattered troops, took refuge probably in the less exposed areas; therefore the number of people in Andrid was reduced to the half: in 1597, 53 families of serfs

Biserica ortodoxă din Andrid
Az érendrédi ortodox templom
The Orthodox church of Andrid

când incursiunile turcești încep să se întețească și în zona litorâna a Principatului Transilvanie ca urmare a conflictului prelungit (Războiul de 15 ani) dintre otomani și habsburgi. Populația jefuită de trupele răzlețe s-a refugiat probabil în zone mai puțin expuse, numărul de locuitori din Andrid scăzând drastic la jumătate: în anul 1597, în localitate trăiau 53 de familii de iobagi. Tendința descrescătoare a numărului populației din Andrid se menține până în cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când, pentru câțiva ani (1663-1670) satul este pustiu. Abia după încheierea răscoalei conduse de

Interiorul bisericii
A templom belseje
The interior of the church

1670). A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc (1703-1711) bukása után kezdett újra lassú ütemben fejlődni a falu. 1715-ben 25 család lakott Érendréden, de 1716-ban már 48. Ebben az időszakban indult jelentős gyarapodásnak a román családok száma is. Ez az etnikailag és vallásilag is elkülönülő közösség területileg is külön telpülésrészett alkotott. A református magyar és az ortodox román lakos-

lived in the village. The trend of decreasing population of Andrid maintained until the second half of the 17th century, when, for several years (1663-1670) the village was empty. The demographic situation started to normalize slowly, after the revolt led by Francis Rákóczi II (1703-1711). In 1715, 25 families lived in Andrid, while, in 1716, the number grew to 48. It was the period when the big number of Romanians living in the village increased significantly, too. This community, distinct in the ethnic and religious aspects, was formed a separate body in the area of the settlement, apart from that where the Hungarian Protestant community lived. The spatial division between the two ethnic groups was preserved until today, conferring to Andrid the specific sight of a mixed village in the Plain of Satu Mare.

The social and spiritual life of the inhabitants of Andrid was separated in the two communities, focused around the two parishes (Calvinist and Greek-Catholic) and on the corresponding religious schools, of which we have data since 1774. Some changes in the structure of the population of Andrid were recorded during the nineteenth century. While the number of Greek-Catholic and Calvinist inhabitants remained the same, at the turn of the eighteenth century a small Roman Catholic community and a Jewish one was formed in Andrid. Thus, in 1851, there were 915 Calvinists, 521 Greek Catholics, 53 Roman Catholics and 45 people of mosaic rite in Andrid.

The area of Andrid suffered several natural disasters during the nineteenth century. Since 1829 and for a decade onwards, there have been no less than six earthquakes of 6-7 degrees magnitude on the Richter scale, which affected or even destroyed totally several households. Of the monuments of the village, the Calvinist Church of Andrid was ruined in 1832 requiring total reconstruction.

Although from military point of view, the revolution of 1848 and 1849 had no significant event at Andrid, his-

Uşa impărătească
A királyi kapu
The Royal Doors

Francisc Rakoczi II (1703-1711), lucrurile încep să revină la o anumită normalitate. În 1715, 25 de familii, iar în 1716, 48 de familii locuiau la Andrid. Este și perioada în care numărul de români din sat crește în mod semnificativ. Această comunitate distinctă etnic și confesional se individualiza și din perspectiva distribuției în teritoriu, formând un „cartier” separat de cel al comunității maghiare protestante. Diviziunea spațială dintre populația celor două etnii se păstrează până în zilele noastre, conferind Andridului imaginea specifică unui sat mixt din Câmpia Sătmăreană.

Viața comunitară și spirituală a locuitorilor din Andrid se desfășura la rândul său separat în cadrul celor două populații, centrată în jurul celor două parohii (reformată și greco-catolică) și a școlilor confesionale corespunzătoare, despre care avem informații încă din anul 1774. Până în secolul al XIX-lea se înregistrează unele schimbări în structura populației din Andrid. Dacă proporția locuitorilor de rit greco-catolic și reformat rămâne asemănătoare, acestora se adaugă la finalul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor o mică comunitate romano-catolică și una izraelită. Astfel, în anul 1851, în Andrid trăiau 915 reformați, 521 de greco-catolici, 53 romano-catolici și 45 de persoane de rit mozaic.

Zona Andridului a suferit în secolul al XIX-lea de pe urma mai multor calamități naturale. Începând din anul 1829 și timp de un deceniu, aici s-au înregistrat nu mai puțin de șase cutremure cu magnitudinea de 6-7 grade pe scara Richter, care au afectat sau chiar au distrus total unele gospodării. Dintre monumente, biserică reformată din Andrid a fost ruinată în 1832, necesitând reconstruirea totală.

Deși din punct de vedere militar evenimentele revoluționare din anii 1848-49 nu au un răsunet semnificativ la Andrid, izvoarele istorice ale vremii menționează totuși vizita în localitate a marelui poet și revoluționar maghiar Petőfi Sándor, care a petrecut câteva săptămâni la curia din sat a baronului Luzsénszky în preajma izbucnirii luptelor.

ság térbeli elkülönülése mind a mai napig megőrződött, a Szatmári-síkság vegyes lakosságú falvainak sajátos képét adva Érendrédnek.

A lakosság közösségi és lelkei külön zajlott, a két párókia (a református és a görög katolikus) și a két felekezeti iskola köré szerveződve, amelyekről már az 1774-es évtől vannak ismereteink. A 19. századig néhány változás állt be a falu lakosságának összetételében. Bár a görög katolikus és a református közösségek lélekszáma nagyjából ugyanaz maradt, a 18. század végén és a rákövetkező elején kialakult egy-egy kis római katolikus és izraelita közösség is. Ennek megfelelően Érendréden 1851-ben 915 református, 521 görög katolikus, 53 római katolikus és 45 zsidó vallású személy éltek.

A 19. század folyamán Érendréd vidékét számos természetű csapás sújtotta. 1829-től kezdődően tíz éven keresztül nem kevesebb, mint hat a Richter skála szerint 6-7-es erősséggű földrengést regisztráltak a vidéken, amelyek komoly károkat okoztak, vagy éppen romba döntötték néhány gazdaságot. Az épített örökségből a református templom rongálódott meg 1832-ben oly mértékben, hogy teljesen újjá kellett építeni.

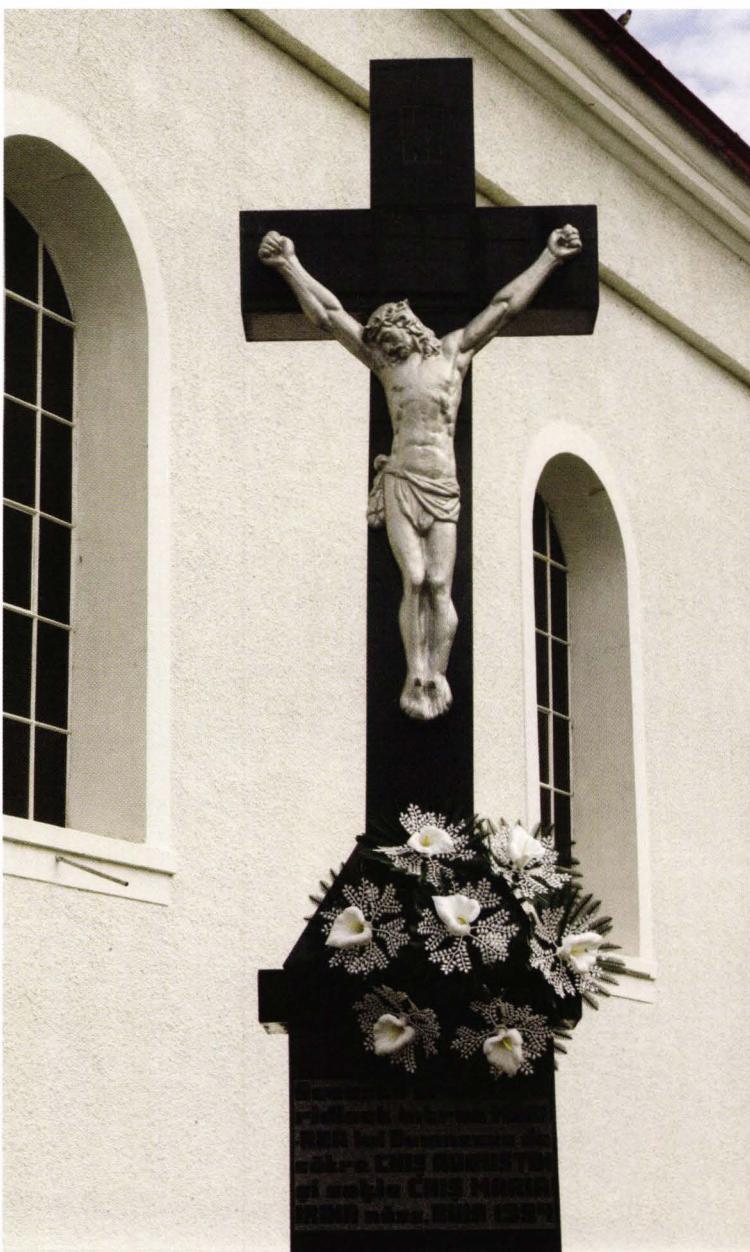
Bár az 1848-49-es forradalom katonai eseményei nem érintették Érendrédet, de a korabeli hagyomány számon tartotta a forradalom nagy magyar költője, Petőfi Sándor látnogatását, aki néhány napot a Luzsénszky bárók kúriájában töltött a szabadságharc kirobbanása előtt.

A viharos 20. század nagy változásokat hozott a falu életében. Az első világháborút követően, 1918 őszén, a falu román lakossága forrongott. A Româniaval való egyesülés lehetősége fellekésítette a vidék nemzeti mozgalmát, a román közösségeket pedig szerveződésre ösztönözte, hogy kezdetként, a legalacsonyabb szinten, helyileg, létrehozzák a Román Nemzeti Tanácsot és a Nemzeti Gárdát. Érendréden ezek a rendfenntartó és a lakosságot a politikai életben aktivizáló szervezetek 1919. november 26-án jöttek létre. A

torical sources of the time mention the visit of the great Hungarian poet and revolutionary hero Petőfi Sándor, who spent several weeks in the settlement, in the manor-house of the baron Luzsénszky, while the fights were at the verge to outbreak.

The eventful twentieth century brought great changes in the life of the village. At the end of World War I, at the autumn 1918, the Romanian community was in turmoil. The possibility of union with Romania inspired the national movement in the area and led the Romanian communities to create their own organization beginning from the lowest level, namely the local one, together with the Romanian National Council and the National Guard. In Andrid, these structures, formed on 26 November 1918, maintained order and ensured the active participation of people in politics. Four days later, at the Great Assembly of Alba Iulia, the community of Andrid was represented by the Deputy elected to represent the village in the person of Roman Tiberiu.

After the changes in state administration in the 1940 to 1944, the most important events in the village were brought by the communist regime and collectivization of the agriculture. Rich in farming resources and with a stable ownership structure, the community of Andrid was stressed to receive employment in collective farms and give up the traditional way of life. In 1956, with the first attempts of collectivization, the village has arose a resistance movement with eight members. Their active resistance delayed collectivization until 1959. In that year, members of the movement disappeared from the village, the first news of their fate reached their families hardly in August 1960. The leader of the resistance was sentenced to 15 years of imprisonment by the Military

Cruce – Keresz – Cross

Tumultosul secol XX a adus mari schimbări în viața satului. La înceierea primului război mondial, în toamna anului 1918, comunitatea românească era în fierbere. Posibilitatea Unirii cu România a însușit mișcarea națională din zonă și a determinat comunitățile românești să-și creeze propria organizare începând de la nivelul cel mai redus, cel local, cu Consiliile Naționale Române și Garda Națională. La Andrid, aceste structuri, având rolul de a menține ordinea și de a asigura participarea activă a populației la viața politică s-au constituit în data de 26 noiembrie 1918. Patru zile mai târziu, la Marea Adunare de la Alba Iulia, comunitatea din Andrid a fost reprezentată de deputatul ales de cercul electoral local, Tiberiu Roman.

După schimbările de administrație statale din anii 1940 și 1944, cele mai importante evenimente în viața satului le-a adus instaurarea regimului comunist și procesul de colectivizare a agriculturii. Bogată din punct de vedere al resurselor agricole și cu o structură de proprietate stabilită, comunitatea din Andrid a resimțit extrem de accentuat încadrarea în gospodăriile agricole colective și renunțarea la modul de viață tradițional. În anul 1956, odată cu primele încercări de colectivizare, în sat a luat naștere o mișcare de rezistență care încorpora opt membri. Opoziția activă a acestora a determinat amânarea creării colectivelor până în 1959. În acel an, membrii mișcării au dispărut fără urmă din sat, primele vești despre soarta acestora ajungând la familii abia în august 1960. Conducătorul rezistenței fusese condamnat de Tribunalul Militar la 15 ani de închisoare, iar restul la o perioadă de detenție variind între doi și zece ani. Toate cele opt persoane au petrecut trei ani de muncă forțată la Canalul Dunăre – Marea Neagră, obținând grătirea abia în 1963. După înlăturarea mișcării de rezistență, colectivizarea s-a desfășurat fără alte probleme în Andrid, Gospodăria Agricolă Colectivă fiind constituită pe parcursul a doar câteva luni. Membrii mișcării au fost reabilitați

négy nappal később tartott gyulafehérvári nagygyűlésen az érendrédi közösséget a helyi választói közösség küldötte, Román Tiberiu képviselte.

Az 1940 és 1944 között lezajlott állami közigazgatási változásokat követően a falu életének legjelentősebb eseménye a kommunista hatalomátvétel és a mezőgazdaság kollektivizálása volt. A mezőgazdaságban gazdag és stabil birtokviszonyokkal rendelkező érendrédi közösségre erősen visszahatott a szövetkezeti gazdálkodásba tömörülés és a hagyományos földművelői életmódról való lemondás kényszere. 1956-ban (az első kollektivizálási próbálkozásokkal egyidejűleg) kialakult egy nyolc tagból álló ellenállási mozgalom. Ez az ellenállás elodázta a kollektív gazdaság megalakulását egészen 1959-ig. Abban az évben a mozaik tagjai nyomtalanul eltűntek a faluból, családjaihoz a sorsukat érintő első hírek csak 1960-ban jutottak el. A mozaik vezetőjét a katonai bíróság 15 év börtönnel sújtotta, a többieket pedig 2 és 10 év közötti elzásrasa ítélték. Mind a nyolc személyt három év kényszermunkára vitték a Duna–Fekete-tenger csatornához, és csak 1963-ban kaptak kegyelmet. A mozaik felszámolása után a kollektivizálási folyamat konfliktus mentesen zajlott Érendréden, és néhány hónap múlva megalakult a közös gazdaság. A mozaik tagjait 1998-ban rehabilitálták, emlékükre a helyi református templomban emléktáblát avattak.

A kommunista időszak területrendezési munkálatai közül meg kell említeni az Ér csatornázási munkálatait, amelyek jelentősen megváltoztatták az Érendrédet körülvevő táj képét. Az elképzelés 1965-ben merült fel, de a munkálatai csak két évvel később indultak. Ezek során 91 km hosszan kialakították az Ér vizét összegyűjtő csatornát, a hozzáartozó töltésekkel és gyűjtőtavakkal együtt. A kanalizálás 54000 ha mocsaras területet változtatott mezőgazdasági művelésre alkalmas szántóvá. A kommunista hatalom éveiben Érendréden két termelőszövetkezet is működött,

Court, while the others were sentenced to a period of imprisonment ranging from two to ten years. All the eight people spent three years of forced labor at the Danube – Black Sea Canal, obtaining pardon only in 1963. After removing the resistance movement, collectivization was carried out without any other problems in Andrid, and the Collective Farm was set up in only several months. The members of the resistance movement were rehabilitated in 1998, and a memorial plaque was unveiled in the local Calvinist Church.

Among the systematization actions carried out during the communist era that changed the look of the area surrounding Andrid, the most significant was the canalization of the Ier River. The initiative was born in 1965, and collective work actually started two years later, by digging a 91 km canal meant to collect the waters of Ier, which was provided with dams and reservoirs. Sewage turned 54,000 hectares of marsh in cultivable land. In the same period dominated by the communist regime, two Agricultural Production Cooperatives operated in Andrid where they grew more than 7,000 pigs, turning the village into the most important pig farmer in the county.

In 1997, Andrid won the “European Village of Storks” title, awarded for the village with the biggest number of stork nests in Europe. Ever since, the annual celebration of Afnrid village became known as the “Storks Feast”.

The Orthodox Church of “St. Archangels Michael and Gabriel”. The Romanian community had a wooden church even before 1747, when the edifice is described as in an advanced state of deterioration. The present-day building was built between 1821 and 1825. The tower with plain roof, made of tin, comes in the front of the main facade of the nave and it raises two levels above the nave. The uniformity of the nave is broken in the right of the altar by the two niches for the parish cantors (kliros) and the cornice under the roof, being divided into vertical records by bands of plaster. The interior

Biserica reformată, fotografie de arhivă
Archív felvétel a református templomról
Archive photo of the Calvinist church

în anul 1998, iar în memoria a fost dezvelită o placă comemorativă în biserică reformată din localitate.

Printre acțiunile de sistematizare efectuate în perioada comunista care a schimbat aspectul zonei încunjurătoare a Andridului se numără canalizarea râului Ier. Inițiativa s-a născut în 1965, iar lucrările efective au debutat doi ani mai târziu, prin săparea unui canal cu lungimea de 91 km destinat să colecteze apele Ierului, prevăzut cu diguri și lacuri de acumulare. Canalizarea a transformat 54.000 de ha de pământ mlăștinos în teren agricol cultivabil. În aceeași perioadă dominată de regimul comunist, la Andrid funcționau două Cooperative Agricole de Producție unde se creșteau peste 7.000 de porci, transformând satul în cel mai important crescător de porcine din județ.

În 1997, Andridul a câștigat premiul „Satul european al berzelor”, decernat localității cu cele mai multe cuiburi de barză din Europa. De atunci, sărbătoarea anuală a comunei Andrid a devenit cunoscută drept „Sărbătoarea berzelor”.

Biserica ortodoxă „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril”. Comunitatea românească beneficia de un lăcaș de cult din lemn încă dinainte de anul 1747, când biserică este descrisă ca fiind în stare avansată de deteriorare. Edificiul actual a fost construit între anii 1821-1825. Turnul cu acoperiș simplu, din tablă, iese în rezalit din fațada principală a navei și se înalță cu două niveluri deasupra acesteia. Uniformitatea navei este întreruptă în dreptul altarului de cele două nișe pentru cantori (*kliros*) și de cornișa de sub acoperiș, fiind

Fotografie de arhivă – comunitatea reformată
Archív felvétel a református közösségről
Archive photo of the calvinist community

ahol összesen 7000 sertést neveltek, így a falu üzemeltette a megye legjelentősebb sertéshizlaldáját.

1997-ben Érendréd elnyerte a „Gólyák európai faluja” címet, melyet Európában a legtöbb gólyafészket számláló falunak adományoznak. Azóta az évente megrendezésre kerülő Érendréd község napja A gólyák ünnepe néven vált ismertté.

A Szt. Mihály és Gábor Arkangyalok ortodox templom.

A román közösségnak még az 1747-es évet megelőzően volt egy fatemploma. Ekkor jegyezték fel, hogy az épület nagyon leromlott állapotban volt. A mai templomot 1821-1825 között emelték. Egyszerű, bádogtetejű tornya kiugrik a hajó homlokzata elé, és két szinttel emelkedik föléje. A hajó külső képét a vakolatból kialakított függőleges sávokkal regiszterek tagolják, egységes jellegét az oltár vonalában kialakított két kántorfülke (*klirosz*) töri meg, valamint a tető alatt kialakított párkány. Belső festését nemrég, 1987-1988 között készítették, ugyanakkor cserélték ki az ikonosztázt is.

A református templom. Az első híradások az érendrédi református közösségről 1568-ból származnak. A kótemplom 1787 előtt épült, de csak ekkortól rendelkezünk a templom-épületre vonatkozó írásos feljegyzésekkel. Ezek szerint a templom körbe volt kerítve és haranglábjá is volt. Az 1834-es földrengést követően falai megrepedeztek, tornya pedig teljes egészében ledőlt, így a teljes épületet újjá kellett építeni. A munkálatok 1839-ben kezdődtek el, de anyagiak hióján a tornyát csak 1862-ben építették hozzá. A templom egy sa-

painting was made recently, between 1987 and 1988, when the iconostasis was replaced.

The Calvinist Church. The first information about the Calvinist community of Andrid date to 1568. The initial phase of the wall church dates before 1787, when the first written documents were made on its general aspect: it was surrounded by an enclosure and had a bell tower. After the earthquake of 1834, the walls cracked and the tower collapsed, forcing to entirely rebuild the edifice. Works of restoration started in 1839, but due to the lack of funds, the tower was hardly added in 1862. The church follows a specific plan, being T-shaped, and with minimal decoration. The tower added to the facade is divided into three levels, enhanced by decorative plaster cornices. The interior is painted in white with yellow decorations at the level of the pulpit and choir. The small sized organ is decorated in the same shades.

DINDEŞTI

The village was first documented in 1221, in the Register of Oradea. In 1244, it was the property of Gela of Cean, a former serf of the Middle Solnoc County, receiving then the property along with the noble status, too. Lacking direct heirs, he sold the parts of his estate at Dindeşti to the Szentemágocs nobles. Almost 40 years later, in 1283, the ownership of the piece of land sold by Gela was still not clear: the claims of his distant relatives over the land gave birth to a long and violent conflict with the members of Szentemágocs kindred. Opponents came to kill each other in a chain reaction, and the survivors of the Cean family were convicted of murder and sentenced to the confiscation of their wealth and beheading, around 1328. The other part of the village Dindeşti has a totally different history in terms of owners: King Charles Robert of Anjou donated

Biserica reformată din Andrid
Az érendrédi református templom
The Calvinist church of Andrid

Interiorul bisericii
A templom belseje
The interior of the church

împărțită în registre verticale prin benzi din tencuiuă. Pictura interioară a fost realizată recent, între anii 1987-1988, tot atunci fiind înlocuit și iconostasul.

Biserica reformată. Primele informații despre comunitatea reformată din Andrid datează încă din anul 1568. Faza inițială a bisericii de zid din Andrid datează de dinainte de 1787, când apar mențiuni documentare generale privind aspectul acesteia: era înconjurată de o incintă și avea un turn-clopotniță. După cutremurul din anul 1834, zidurile au crăpat, iar turnul s-a prăbușit în întregime, făcând necesară reconstruirea totală a edificiului de cult. Lucrările de edificare debutează în anul 1839, însă, din lipsă de fonduri, turnul este adăugat abia în 1862. Biserica urmează un plan specific, în formă de „T”, cu elemente minimale de decor. Turnul adosat fațadei este structurat pe trei nivele, accentuate de cornișe decorative din tencuiuă. Interiorul este zugrăvit în alb, cu ornamente galbene la nivelul amvonului zidit și al corului. Orga de mici dimensiuni este decorată în aceleași nuanțe.

DINDEȘTI

Satul a fost atestat documentar pentru prima dată în anul 1221, în Registrul de la Oradea. În anul 1244, se afla în proprietatea lui Gela de Cean, un fost iobag al cetății Solnocu de Mijloc, acum împroprietărit și cu un statut similar unui nobil. Lipsit de moștenitori direcți, acesta vinde trei părți din moșia sa Dindești nobililor din neamul Szentemágócs. Aproape 40 de ani mai târziu, în anul 1283, proprietatea asupra bucătii de moie vândută de Gela încă nu e clară: pretențiile ruedelor mai îndepărte ale acestuia asupra pământului dăduseră naștere unui conflict îndelungat și violent cu membrii neamului Szentemágócs. Adversarii ajung să se ucidă între ei într-o reacție în lanț, iar supraviețitorii din familia de Cean sunt condamnați pentru crimă la confiscarea averilor

játságos T alakú alaprajzot követ, díszítése pedig rendkívül egyszerű. Homlokzata elé csatolt tornya háromszintes, a szinteket a vakolatból kialakított kiugró elválasztó-párkányok díszítik. Belső tere fehérré meszelt, a falazott szószék és a karzat körül sárga díszítéssel. Kisméretű orgonáját ugyanazok az árnyalatok díszítik.

ÉRDENGELEG

A falu 1221-ben jelenik meg először írott forrásban, a Váradi Regesztrum lapjain. 1244-ben csáni Gela a közép-szolnoki várjobbágy birtoka volt, aki a település nevét is felvette. Mivel örökösei nem voltak, érdengelegi birtokának kétharmadát eladta a Szentemágócs nemzetsegéből származó nemesi családoknak. Azonban majdnem 40 évvel később is, 1283-ban a Gela által eladott birtokrész tulajdonjoga nem tisztázódott: a távolabbi rokonok igénye a birtokra hosszú és erőszakos konfliktust eredményezett a Szentmágócs nemzetseg tagjaival. Az ellenfelek sorozatban kezdték gyilkolni egymást, végül a Csáni család túlélőit 1328 körül fejvesztre ítélték gyilkosságért, vagyonukat elkobozták. Érdengeleg másik része teljesen más történelmet ért meg a birtokviszonyok szempontjából: Károly Róbert 1317-ben királyi adományként a Borsa nembeli Bekének adományozta, nem sejtve, hogy ez néhány év múlva elárulja. Borsa Beke felségráulás miatt, 1323-ban, minden vagyonát elvesztette, közöttük Érdengeleget is. A király ez alkalommal egy valóban hű alattvalójának adományozta az elkobzott birtokot, a Káta nembeli Pongrácz Jánosnak, a Dengelegi család ősének. A Dengelegi Pongrácz család maradt a birtok tulajdonosa a középkor teljes időszakában, egészen az újkor elejéig. A 18. században a vidék legnagyobb birtokosa a szomszéd faluból, Irinyból származó család volt. A legtöbb jobbágytelek viszont megoszlott a faluban élő számos kisnemesi család

this part to Beke of Borsa kindred, in 1317, without even suspecting that he would betray him a few years later. Accused of infidelity, Borsa Beke lost all his wealth, including Dindești, in 1323. The King gave the village to one of his faithful servants: John Pongrácz, of the Káta kindred, the ancestor of the Dengelegi (of Dindești) noble family. This family remained the most stable owner of the settlement

Dindești. Vedere aeriană
Érdeneleg. Légifelvétel
Dindești. Aerial view

și tăierea capului, în jurul anului 1328. Cealaltă parte a satului Dindești are o istorie total diferită din punct de vedere al proprietarilor: regele Carol Robert de Anjou o donează lui Beke din neamul Borsa în anul 1317, fără să bănuiască că acesta îl va trăda câțiva ani mai târziu. Acuzat de infidelitate, Borsa Beke își pierde în întregime averea, deci și Dindeștiul, în anul 1323. Regele dăruiește satul confiscat unui adevărat fidel al său, Ioan Pongrácz din neamul Káta, strămoșul familiei nobiliare de Dindești (Dengelegi). Familia Dengelegi Pongrácz rămâne proprietarul cel mai stabil al așezării de-a lungul evului mediu și la începutul perioadei premoderne. În secolul al XVIII-lea, cel mai important moșier din zonă este familia originară din satul vecin, Irina. Majoritatea sesiilor iobägești din sat sunt însă împărțite între numeroși nobili mici, situație similară cu cea din centrul de comună, Andrid, cu a cărui istorie se identifică în mare parte și Dindeștiul pe parcursul secolelor XVIII-XIX. Izvoarele păstrate din cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea descriu Dindeștiul ca un sat prosper, cu posibilități agricole diverse și uriașe, cu nu mai puțin de cinci mori funcționale și care oferea până și străinilor posibilitatea muncilor ocazionale plătite. Populația era una mixtă din punct de vedere etnic și confesional, cu parohie greco-catolică și reformată. La jumătatea secolului al XIX-lea, în sat trăiau 745 de persoane de rit greco-catolic, 332 de rit reformat, 28 de romano-catolici și 54 de evrei.

Biserica ortodoxă „Sf. Ierarh Nicolae”. Lăcașul de cult aparținând comunității românești din Dindești este menționat în protocalele vizitației canonice din anul 1747, ca o biserică de lemn construită recent. Edificiul actual datează din anul 1800. Turnul masiv, incorporat în navă, ieșe cu un nivel deasupra acesteia. Cele două nișe pentru cantori (*kliros*-urile) cu acoperiș separat dau o notă de eleganță navei scurte, cu închidere semicirculară. Cel mai de pret element al inventarului interior este iconostasul, datând

között, akárcsak a közséközpont Érendréd esetében, így a két település 18-19. századi történelme is nagyban hasonlított. A Dengelegről fennmaradt 18. századi források egy virágzó faluról írnak, bőséges és változatos mezőgazdasági erőforrásokkal. Nem kevesebb, mint öt működő malom volt itt, amely fizetett alkalmi munkát tudott biztosítani az idegenek számára is. Lakossága vegyes nemzetiségű és felekezetű volt, görög katolikus és református parókiával. A 19. század közepén a faluban 745 görög katolikus, 332 református, 28 római katolikus és 54 zsidó vallású ember élt.

„Szent Miklós püspök” ortodox templom. Az érdengelegi román közösség templomát 1747-ben említették először az egyházlátogatási jegyzőkönyvek, mint nemrég emelt templomot. A mai templom 1800-ban épült. Masszív tornya a hajóstestbe foglalt, egy szinttel emelkedik föléje. A két kántorfulkének (*klirosz*) különálló tetőzete van, ami a rövid, félköríves záródású hajónak elegáns külsőt kölcsönöz. A belső legértékesebb darabja a 18. század végéről származó ikonosztáz. Fehérre és aranya festett kerete mértani és növényi motívumokkal, leginkább szőlöindával díszített. Királyi ikonjait nemrég újakra cserélték, belsejét 1993-ban teljesen átfestették. A templomban még őriznek egy 19. századi Istenszülő ikont és egy ritka szépségű, antropomorf és növényi motívumokkal, miniatürfestéssel díszített ezüstkelyhet, amelyet 1906-ban adományozott a templomnak akkori kántora. Karzatát 1893-ban építették, Gavril Sianta kántortanító költségén.

A falu *református temploma* mai formáját az 1834-es földrengés pusztítása után elvégzett átépítéskor kapta, mivel a természeti csapás szinte teljes egészében tönkretette az egyházi épületet. A katasztrófa után több mint egy évtizeden át a református istentiszteleteteket a romos templomban tartották, ahol az épen maradt részeket fagerendákkal erősítették meg. A mai templom építését 1846-ban kezdték el. A viszonylag kisméretű egyházi épületet hajó-

during the Middle Ages and early modern period. During the eighteenth century, the most important landowner of the area became the family originating in the neighboring village of Irina. Most of the serf estates of the village were divided between many small nobles, a similar situation to the one in the commune centre, Andrid, whose history is largely shared with the one of Dindeşti during the eighteenth and nineteenth centuries. The sources on Dindeşti, from the second half of the eighteenth century describe a prosperous village, with multiple and rich agricultural resources, with no less than five functional mills, which could offer even to foreigners the possibility of paid seasonal day-work. The population was a mixed community from ethnic and religious point of view, with Greek-Catholic and Calvinist parishes. In the mid nineteenth century, the village had 745 people of Greek Catholic confession, 332 Calvinists, 28 Roman Catholics and 54 Hebrew.

The Orthodox Church of "St. Nicholas". The church belonging to the Romanian community of Dindeşti is mentioned in the protocols of the canonical visit in 1747, as a newly built wooden church. The present day building dates from 1800. The massive tower, built in the nave, comes one level above it. The two niches for cantors (the kliros) with individual roofs give an elegant aspect to the short nave with semicircular closing. The most valuable element of the interior inventory is the iconostasis, dating from the end of the 18th century. The later interventions do not modify the value of the iconostasis. The white and gold painted frame is decorated with geometrical and vegetal motifs, predominantly vine. The royal icons were replaced with new ones and the interior painting was completely rebuilt in 1993. In the church are still kept the icon of the Holy Virgin as Queen with the Child and a silver chalice, both dating from the nineteenth century. The chalice is decorated with anthropomorphic and vegetal miniature paintings of rare beauty,

Biserica ortodoxă din Dindeşti
Az érdenelegi ortodox templom
The Orthodox church of Dindeşti

de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cu intervenții ulterioare care nu îi modifică însă valoarea intrinsecă. Cadrul pictat în alb și auriu este decorat cu motive geometrice și vegetale, predominând cel al viței de vie. Icoanele împărătești au fost înlocuite cu unele mai recente, iar pictura interioară a fost în totalitate refăcută în anul 1993. În biserică se mai păstrează din secolul al XIX-lea o icoană reprezentând-o pe Sf. Fecioară Maria Regină cu Pruncul și un potir din argint, decorat cu motive antropomorfe, vegetale și picturi miniaturale de o rară frumusețe, donat în anul

Potir, detaliu
Kehely, részlet
Chalice, detail

jához csatolt, háromszintes torony uralja. Rövid, félköríves záródású hajóját dekoratív, lépcsőzetes támppillérekkel lát-ták el. A templom legnagyobb értéke a masszív, 300 kg-ot nyomó harang, amelyet Rudolf Binder harangöntő mester készített 1595-ben, és Dengelegi Miklós adományozott a vallási közösségnek.

donated in 1906 by the church curator of that time. The choir was built in 1893 on the expense of the cantor and teacher, Gabriel Sianta.

The *Calvinist Church* has acquired its current aspect following the reconstruction-works after the earthquake of 1834, which destroyed the building almost entirely. After the disaster, for a period of over a decade, the mass was held in the ruined church, whose few intact structures were stabilized with wooden beams. The re-building of the church was started in 1846. The relatively small edifice is dominated by the four leveled tower added to the nave. The short nave, with semicircular closing, is equipped with decorative stepped buttresses. The most valuable piece of the church is the massive bell, weighing 300 kg, made by craftsman Rudolf Binger in 1595 and donated by Nicholas Dengelegi to the community.

IRINA

It is one of the oldest villages in the county of Satu Mare, being mentioned in the Register of Oradea since 1219. After a documentary gap that takes over half a century, Irina appears again in the written historical sources in 1278, at the death without heirs of the village owner, Theodore, a former serf of Satu Mare County. Then, King Ladislaus IV returned the village to its rightful owners, the sons of the noble Vid. Vid's family, who would be named after the village of their residence (Irinyi), already had a long and eventful history here. The ancestors of the owners of Irina, Vid's father, was incorporated as military guard in the Solnoc fortress, as serf of the county, and then raised by king Bela III (1172-1196) to the royal servant 'status, similar to that of noble. The military career of the family members has its climax during the life of Vid, who fought

Biserica reformată din Dindești
Az érdenelegi református templom
The Calvinist church of Dindești

1906 de către curatorul de atunci al bisericii. Corul a fost construit în 1893 pe cheltuiala cantorului și învățătorului Gavril Sianta.

Biserica reformată și-a căpătat aspectul actual după lucrările de reconstrucție făcute necesare de cutremurul din 1834, care a distrus edificiul de cult aproape în întregime. După calamitate, pentru o perioadă de peste un deceniu, serviciul liturgic reformat s-a desfășurat în biserică ruinată, ale cărei puține structuri rămase intace au fost întărite cu grinzi de lemn. Edificarea bisericii în picioare și astăzi a început în anul 1846. Lăcașul de cult de dimensiuni relativ mici este dominat de turnul adosat navei, structurat pe patru niveluri. Nava scundă, cu închidere semicirculară, este prevăzută cu contraforturi decorative în trepte. Cea mai valoroasă posesiune a bisericii este clopotul masiv, cântăriind 300 de kg, confectionat de meșterul Rudolf Binger în anul 1595 și donat comunității religioase de Nicolae Dengelegi.

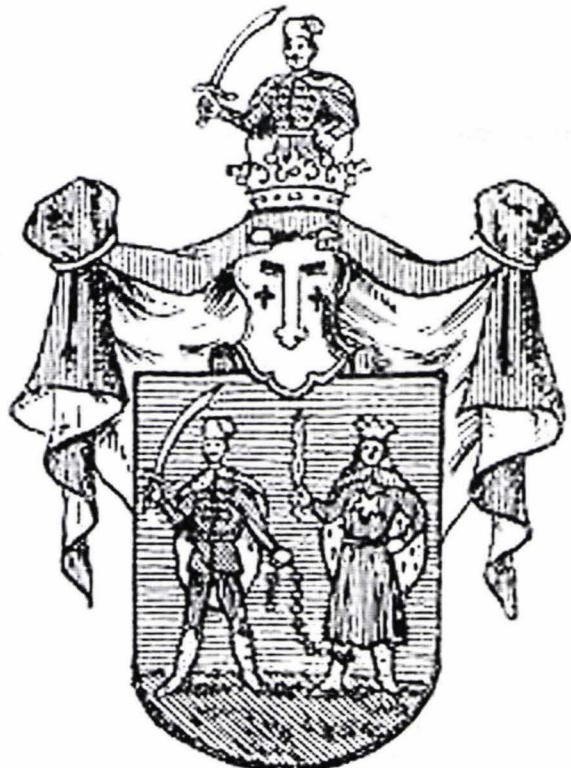
IRINA

Este unul dintre cele mai vechi sate din județul Satu Mare, fiind menționat în izvoarele scrise încă din anul 1219, în Registrul de la Oradea. După o lacună documentară care durează peste o jumătate de veac, Irina apare din nou în lumina surselor istorice în 1278, la moartea fără moștenitori a proprietarului satului, Todor, fost iobag al cetății Satu Mare. Atunci, regele Ladislau IV înapoiaza satul posesorilor de drept, fiind nobilului Vid. Familia lui Vid, care va purta numele satului de rezidență (Irinyi), avea deja o istorie indelungată și plină de evenimente semnificative. Strămoșul proprietarilor Irinei, tatăl lui Vid, fusese încorporat în garăa militară a cetății Solnoc, în calitate de iobag de cetate, și apoi ridicat de suveranul Bela III (1172-1196) la statutul de servitor regal, similar celui de nobil. Cariera militară a

IRINY

Szatmár megye egyik legrégebbi faluja, már 1219-ben említették írott források a Várad Regesztrumban. A közel félvezszázadon át tartó forráshiány után Iriny neve újra 1278-ban tűnik fel egyik birtokosának, a szatmári vár jobbágyának (katonájának) Tódornak örökösek nélküli elhunyta kapcsán. IV. (Kun) László király ekkor visszaadta a birtokot jogos tulajdonosainak, Vid fiainak. Vid családja későbbi birtokuk után az Irinyi nevet is felveszi, hosszú és jelentős eseményekben gazdag múlttal büszkélkedhetett. Iriny birtokosainak őse, Vid apja szolnoki várjobbágy volt, III. Béla (1172-1196) király emelte királyi szervienssé, amely nemesi rangnak számított. A család katonai pályájának csúcsát Vid idejében, IV. László király uralkodása idején érte el, ugyanis a Csehország ellen, a király oldalán vívott csatában ő volt, aki fogásba ejtette a cseh király fiát, és hadifogolyként átadta uralkodójának. Cselekedetéért a király Iriny falut adományozta neki. Még a család címerében is megörökítették az eseményt, ezen ugyanis egy nemes ember láncra verve tart egy ural-kodói öltözékben ábrázolt, koronás személyt. A környékbeli falvakhoz hasonlóan Irinyen is több család osztottott a középkor és az újkor folyamán, a legjelentősebb birtokosok viszont mindenig az Irinyi nemesi család tagjai voltak. A család egészen a 19. század végéig az úgynevezett vármegyei arisztokráciához tartozott, melynek tagjai a közigazgatásban különböző hivatalokat (alispán, szolgabíró stb.) töltötték be.

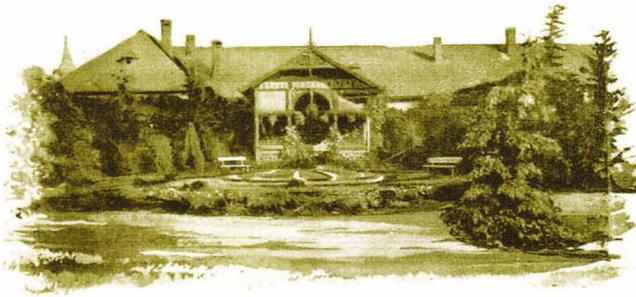
Az újkor időszakában, a rendelkezésre álló források alapján, a falu lakóinak nagy része református vallású magyar ember. A 18. század közepe táján a birtokos Irinyi család rövid időre a római katolikus vallást karolta fel, és egy időre a falu lakói tömegesen a római katolikus hitre tértette. A lakosság azon része, amely megmaradt a római katolikus vallásban, a 19. század folyamán a birtokos család segítségével kápolnát emelt. A faluban éltek még a 18.

alongside King Ladislaus IV against the Czechs, himself capturing the Czech king's son and giving as a prisoner of war to his sovereign. The event, was rewarded by the king donating the village of Irina, is immortalized on the family coat-of-arms, which depicts a noble figure having chained a crowned person in princely robes. Like other villages of the area, Irina was divided during the Middle Ages and until the modern period among several owners, but most important of them remained the Irinyi noble family. Until the nineteenth century, they were part of the so-called "aris-

Blazonul și detaliul conacului familiei Irinyi
Az Irinyi család címere és kúriájának részlete
The coat of arm and detail of the manor-house of the Irinyi family

Conacul familiei Irinyi

Az Irinyi kúria

The manor-house of the Irinyi family

membrilor familiei își are punctul culminant în timpul lui Vid, care, luptând alături de regele Ladislau IV împotriva Cehiei, este cel care îl capturează pe însuși fiul regelui ceh și îl predă ca prizonier de război suveranului său. Evenimentul, răsplătit de rege prin donarea satului Irina, este imortalizat chiar în blazonul familiei, care reprezintă un nobil ținând înlanțuit un personaj în veșmintă domnești, cu coroană. Similar altor sate din zonă, Irina este împărțită pe parcursul evului mediu și până în perioada modernă de mai mulți proprietari, însă cei mai semnificativi rămân totdeauna nobilii din familia Irinyi. Până inclusiv în secolul al XIX-lea, aceștia fac parte din aşa-numita „aristocrație de comitat”, persoane cu funcții mai mult sau mai puțin importante (vicecomite, jude nobiliar etc.) la nivelul centrului administrativ.

Populația satului în perioada premodernă este, conform surselor disponibile, majoritar maghiară și de rit reformat. Pentru o scurtă perioadă de timp, la jumătatea secolului al XVIII-lea, familia proprietară Irinyi îmbrățișează confesiunea romano-catolică, determinând și o trecere în masă, temporară, a locuitorilor satului la ritul catolic. În secolul al XIX-lea, cei rămași la catolicism au

Amvonul bisericii reformate din Irina

Az irinyi református templom szószéke

The pulpit of the Calvinist church of Irina

század végén egy kicsi román közösség is, de kevesen voltak azzal ahhoz, hogy önálló parókiát és templomot tartsanak fenn maguknak.

A településen az Irinyi család 1892-ben tekintélyes kúriát emelt a feltehetően a 15. századból származó előzmények felhasználásával. Az udvarház az irinyi uradalom központjává

tocracy of the county”, officials with more or less important positions (vice-comes, noble judge etc.) in the administrative center.

The village population in the pre-modern period was, according to available sources, mostly Hungarian and of Calvinist confession. For a short time, at the half of the eighteenth century, the owner family of Irinyi embraced the Roman Catholic confession, causing a temporary mass shift of the village residents to the Catholic confession. During the nineteenth century, those who stayed faithful to the Catholic Church, built a chapel with the support noble land-owner. A small Romanian community lived in the village at the end of the eighteenth century, too small to build a church or support a parish.

On a foundation which probably dated from the fifteenth century, the Irinyi family built in 1892, an imposing manor-house, the economic center of Irina estate. Still standing today, the building of the manor-house has one level and it follows a rectangular plan, with a tower of similar forms, added to the corner, and rising a level above the building. The windows were probably all semicircular, today retaining only a small part of their former shape. Currently, the manor-house serves as a primary school.

The Calvinist Church. In 1752, the few Protestant families that remained after the massive change of the village rite, built a small wooden church. The present church, built of brick structure between 1804-1807, is on the place of the former wooden church. Only two decades after the building it required repairs due to the earthquakes that shook the area around 1830. The Clock tower, built into the ship, was built between 1858 and 1860. The nave with semicircular closing was fit with buttresses and provided with minimal decorations. The gable has more decorations and the tower was fit with plaster-made prominent cornices. The entrance door on the same façade is opened according to the tower struc-

Biserica reformată din Irina
Az irinyi református templom
The Calvinist church of Irina

construit o capelă, susținută și nobilii proprietari. În sat trăia, la finalul secolului al XVIII-lea, și o mică comunitate românească, prea puțin numeroasă pentru a construi o biserică sau a susține o parohie.

Pe o fundație care data probabil din secolul al XV-lea, familia Irinyi ridică, în anul 1892, o curie impunătoare, centrul domeniului economic de la Irina. Aflată și astăzi în picioare, clădirea curiei cu un singur nivel urmează un plan rectangular, având adosat un turn de colț de aceeași formă, care se ridică cu un nivel deasupra edificiului. Fereștrele au

Biserica ortodoxă din Irina
Az irinyi ortodox templom
The Orthodox church of Irina

vált. A ma is álló épület négy szög alakú alaprajzot követ, sarkán ugyanolyan alaprajzú, az épület fölé emelkedő toronynyal. Valószínűleg minden ablaka félköríves volt, mára már csak kis részük őrzi eredeti formáját. A hajdani kúria ma a helyi általános iskolának ad otthont.

A református templom. 1752-ben, amikor a falu jelentős hányada áttért a római katolikus hitre, a kevés megmaradt

ture and it has a tympanum on the upper side. Inside, the tower shapes a portico with a choir at the top. *The Orthodox Church of "St. Archangels Michael and Gabriel"* dates from 1897. It is a small building with three leveled tower added to the ship and with the altar that goes through a withdrawal, with straight closing.

Dindești, vedere aeriană
Érdengeleg, légi felvétel
Dindești, aerial view

fost probabil toate semicirculare, astăzi păstrându-și forma doar o mică parte. În momentul actual, curia servește drept școală generală.

Biserica reformată. În anul 1752, puținele familii rămase protestante după schimbarea masivă a ritului în sat construiesc o mică biserică din lemn. Biserica actuală, cu o structură de cărămidă, a fost ridicată pe locul celei de lemn între 1804-1807, dar abia două decenii mai târziu are nevoie de reparații capitale, în urma cutremurelor care au zguduit zona în jurul anului 1830. Turnul cu ceas, încorporat în navă, a fost construit între 1858 și 1860. Nava cu înhidere semicirculară este prevăzută cu contraforturi și prevăzută cu decoruri minimale. Mai ornamentat este frontonul, unde la nivelul turnului au fost create din ten-cuială cornișe proeminente. Ușa de intrare de pe aceeași fațadă este delimitată de ieșirea în rezalit a turnului și de un timpan în partea superioară. În interior, turnul formează un portic cu un cor în partea superioară. *Biserica ortodoxă „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril”* datează din anul 1897. Este un edificiu de mici dimensiuni, cu turn pe trei nivele adosat navei.

VALORI ETNOGRAFICE

Unul dintre elementele etnografice ce marchează trecutul ținutului din Câmpia Ierului este arhitectura populară tradițională. Fiind o zonă de câmpie mlăștinoasă, materialele de bază ale construcțiilor unei gospodării au fost: lutul, lemnul, stuful, trestia și papura. Casele țărănești din secolele al XVIII - XIX-lea se făceau cu pereții din pământ bătut cu maiul în cofrage de lemn. Primele tipologii de case ale oamenilor simpli erau cu o cameră sau cameră cu bucătărie (tindă). Mai târziu aceste construcții s-au extins la două camere și tindă (cu cămară de alimente), fiind între-

református hívő egy kicsi fatemplomot épített. A ma is álló, téglából épített templomot 1804-1807 között emelték ennek a fatemplomnak a helyére. Csaknem két évtizeddel később az épület teljes felújításra szorult a vidéket sújtó 1830-as földrengés miatt. Órával ellátott, hajóba ágyazott tornyát 1858 és 1860 között építették. A félköríves záródású hajója tâmpillères, kevés díszítéssel. Homlokzata számít díszesebbnek, ahol a torony szintjén vakolatból kiálló párkányokat hoztak létre. Ugyanazon a homlokzaton elhelyezkedő bejáratí ajtaját a rizalitosan kiugró torony határolja, valamint a fölötté álló timpanon. A torony belsejében alakították ki a karzat feljáratak. A Szt. Mihály és Gábor Arkangyalok ortodox templom 1897-ben épült. A kisméretű épület arcultatát a hajóhoz ragasztott háromszintes torony határozza meg.

NÉPRAJZI ÉRTÉKEK

Az Érmellék vidékére jellemző népi kultúra megnyilvánulásainak egyik eleme a hagyományos népi építészet. Mivel lapos, mocsaras vidékről beszélünk, a parasztgazdaságok alapvető építőanyagai az agyag, a fa, a nád, a sás és a gyékény voltak. A 18-19. századi parasztházak falát sárból kötölték. Az egyszerűbb emberek egyszobás vagy egyszobás pitvaros házakat emeltek. Később elterjedt a kétszobás, pitvaros (kamrás) típus, melyet a ház folytatásaként még istállóval is kiegészítettek. A házak az utca vonalára merőlegesen épültek, elől tisztaszbával, hátul pedig lakószobával. A 19. század végi lakóházak falait kötöltött föld és vályogtéglá (agyag, pelyva keverékéből készült égetetten téglá) társításával építették. Később égetett téglát is használtak, vályoggal vegyesen. Az időjárás okozta károsodások elhárítására tornácot alakítottak ki az épület elejének teljes hosszában. Az 1970-es évektől kezdődően több hagyományos házat is átalakítottak, a nádfedelet pala-, bádog- vagy cseréptetőre cserélték. A hagyományos kétszárnyas ab-

ETHNOGRAPHIC VALUES

One of the ethnographic items that mark the past of the Ier Plain area is the traditional architecture. Being a marshy plain, the basic materials used in building houses were: clay, wood, reed and bulrush. Country houses of the eighteenth-nineteenth century were built of clay walls made by ramming mud with the beetle in molds. The first types of dwellings belonging to the commoners had either a single room or one room and a kitchen. Later these buildings were expanded to two rooms and an entrance hall (with food pantry) and completed with a barn following the house. Houses stand perpendicularly to the street, with the clean room towards the street and the living room in the rear. At the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century, the houses were built of beetled mud and clay bricks, mixed with chaff. More recently, burnt bricks were used in constructions, interspersed with clay-bricks. In order to protect the houses from bad weather, a porch was built in front of them. After the 1970's, most of the traditional houses suffered modifications due to the changing of the roofing material from reed to tile (asbestos), or tin. The double front windows were replaced with a window in 3-4 glass openings. In recent years many houses replaced their wooden doors and windows with PVC windows. Many preserved, however, their structure of beetled mud or clay-bricks, because they are cool in summer and warm in winter.

During the first half of the twentieth century, the basic occupation of the people living in the plain was agriculture. In the marshy area, besides the traditional agricultural products, flax and hemp were also cultivated. In addition, another basic occupation was fishing.

The raw materials for textiles were processed and manufactured in peoples' households. Flax and hemp threads, after a prior processing, were bleached and weaved on a loom. After the autumn agricultural works, almost every

Cu bivolii la arat, fotografie de arhivă
Szántás bivalyokkal, archív felvétel
Ploughing with buffalos, archive photo

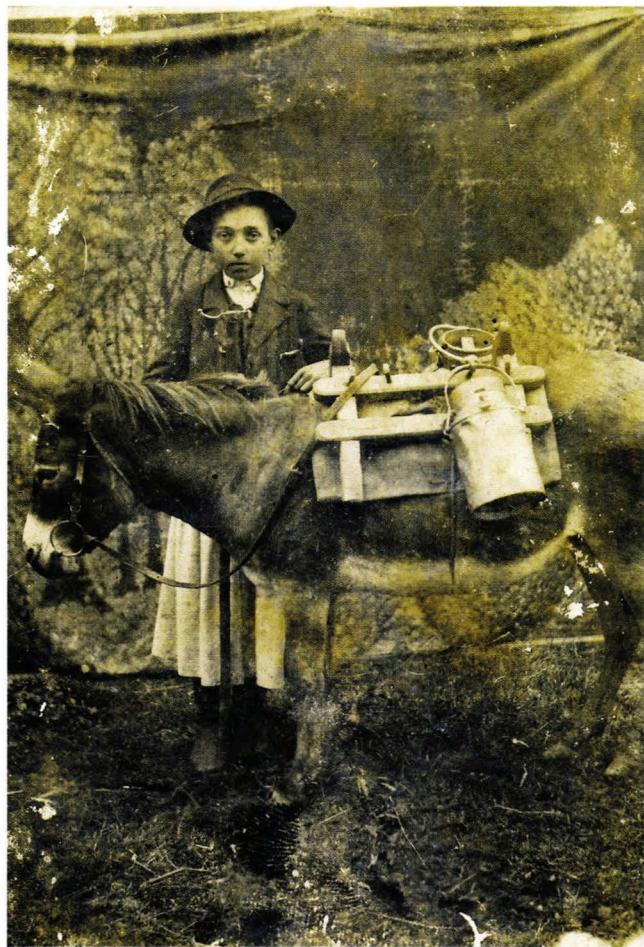
Grup de treierători
Cséplők
Flailors group

git, în continuarea casei, cu un grajd. Poziția caselor este perpendiculară pe stradă, cu camera curată înspre stradă, iar cea de locuit în spate. În perioada sfârșitului secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, casele de locuit au fost construite din pământ bătut, combinat cu văioage (cărămizi de lut nearse, amestecate cu pleavă). Ulterior s-au folosit în construcții cărămizile arse, combinate cu văioage. Pentru protejarea caselor de intemperii s-a trecut la construirea unui târnăț în partea din față, pe toată lungimea casei. După anii 1970, cele mai multe case tradiționale păstrate au suferit modificări prin schimbarea acoperișului cu stuf în țiglă poală (azbociment), sau tablă. La cele mai multe case, geamurile duble din față au fost transformate într-un geam cu 3-4 deschideri. În ultimii ani la multe case, ușile și geamurile din lemn sunt înlocuite cu termopan. Mulți și-au păstrat structura de pământ bătut sau văioage fiindcă acestea vara sunt răcoroase și iarna mențin mai bine căldura interioară.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, preocuparea de bază a oamenilor din zona de câmpie era agricultura. În zona mlăștinoasă, pe lângă produsele agricole tradiționale, se mai practicau și culturile de in sau cânepă. De asemenea, o altă preocupare de bază era pescuitul.

Materialele de bază ale textilelor erau prelucrate și confectionate în gospodăriile oamenilor. Firul de in și cânepă, după o prelucrare prealabilă, era albit și țesut la războiul de țesut. După terminarea muncilor agricole din toamnă, aproape în fiecare gospodărie, era montat războiul de țesut, unde femeile și tinerele fete își pregăteau materialul textil pentru îmbrăcăminte. Se acorda o atenție deosebită ornării și împodobirii cu flori și motive vegetale, doar la ținuta de sărbătoare. Aceste motive ornamentale apăreau doar la puslicuri, năframe și la șorțuri. Costumul bărbătesc se compunea dintr-o cămașă largă, cu mânci și cu guler, gaci largi, cizme și pălărie neagră de postav. Peste

Băiat cu gaci. Fotografie de arhivă

Fiú gatyában. Archív felvétel

Boy in traditional costume. Archive photo

lakokat pedig 3-4 szárnyasra változtatták a legtöbb ház utcára néző helyiségén. Az utóbbi években több ház fából készült ajtóit, ablakait termopán nyílászárók váltották fel. A házak vert falú és vályogból épített falát azonban többen megőrizték, mivel ez nyáron hűvös, télen pedig jobban tartja a meleget.

household had the loom installed, women and girls prepared their fabric for clothing. A particular attention was given to decoration and adornment with flowers and vegetal motifs of the holiday outfit. These ornaments appeared only on waistcoats, kerchiefs and aprons. The male costume consisted of a large shirt, with sleeves and collar, loose trousers, boots and a black baize hat. Men wore a sweater or a

Casă tradițională din Andrid
Érendrédi hagyományos ház
Traditional house of Andrid

Casă tradițională din Dindești
Érdenelegi hagyományos ház
Traditional house of Dindești

cămașă se purta un laibăr sau un palton scurt de postav. Costumul de femei se compunea dintr-o cămașă cu mâneci largi, terminată prin pumnășei și guler îngust închis cu un șnur și cu nasturi albi sau colorați. Fusta, denumită pindileu, era largă și cu pliuri cu un bogat material, croiul ei fiind de formă circulară. Peste cămașă, purtau un laibăr negru de postav sau pânză groasă. Peste pindileu, în partea din față, era legat șorțul pliat, ornamentat cu motive flora-

A síkvidéken lakók legfőbb foglalkozása a 20. század első felében a földművelés volt. A mocsaras területeken a hagyományos növényeken kívül lent és kendert is termeszettek. A földművelés mellett a halászat volt a másik alaptevékenység.

A textíliák számára megtermelt alapanyagot házilag dolgozták fel. A lenből és a kenderből készült fonalat fehérítették, majd megszőtték. Az őszi munkák befejezése után szinte minden házban felállították a szövőszéket, ezen készítették a lányok és az asszonyok a család ruházatához a szőttest. Az ünnepi viseletet virág és növényi motívumok-

short cloth coat over the shirt. Women's outfit consisted of a large sleeved shirt, ended with narrow handcuffs, narrow, drawstring collar and white or colored buttons. The skirt, called 'pindileu' was loose and folded in a rich material, with circular cut. Over the shirt, they wore a black baize or burlap sweater. In the front, on top of the skirt was the apron, decorated with floral motifs. Those motifs also oc-

Casă tradițională din Andrid
Érendrédi hagyományos ház
Traditional house of Andrid

le. Acestea se regăseau și pe batic (chischineu). Sub haine se mai purta o cămașă din pânză subțire, lungă până la genunchi. În picioare, purtau pantofi sau cizme de piele. La muncile câmpului se mai folosea o haină lungă din pânză albă și un batic alb. Încă înainte de Primul Război Mondial au apărut și materialele din pânză și stofă industrială. Îmbrăcăminte de sărbătoare a bărbătilor era de stofă neagră, veston, pantalon-cizmă, pălărie și cizme negre, doar cămașa fiind albă. În timpul răcoros, atât bărbătii, cât și femeile purtau paltoane scurte din postav. După anii 1950, datorită industrializării și a interferenței drumurilor comerciale din zona de câmpie, acest tip de port începe să fie înlocuit cu materiale și modele preluate din lumea urbană.

kal díszítették, de ezek az elemek mindig csak a pruszlikon, fejkendőkön és a kötényeken jelentek meg. A férfiviselet hosszú ujjú, galléros, bő ingből, bő gatyából, csizmából és fekete posztókalapból állt. Az ing fölött lajbit vagy rövid posztókabátot hordtak. A női viselet része volt a kézelőben végződő, széles ujjú ing, keskeny gallérral, amelyet zsinórral és fehér vagy színes gombokkal fogtak össze. A pendelynek nevezett szoknya kör alakú, szabásvonalával és számos hajtása sok anyagot felvett. Az ing fölött fekete posztolajbit vagy vastag vászon pruszlikot viseltek. A pendely fölött rakkott kötényt hordtak, melyet virágmotívumokkal díszítettek. Ezek a motívumok a keszkenőnek nevezett fejkendőn is visszaköszöntek. A felsőruházat alatt még egy vékonyabb vászonból készült, térdig érő inget is hordtak. Lábukra bőrcsizmát vagy cipőt húztak. Mezei munkánál hosszú vászonruhát és fehér kendőt viseltek. Még az első világháború előtt megjelentek az iparilag gyártott vásznak és szövetek. A férfiak ünnepi viselete fekete szövetből készült felöltő és pantalló lett, amelyhez fekete kalap, bőrcsizma és fehér ing járult. Hidegebb időben mind a nők, mind a férfiak rövid posztókabátot hordtak. Az elmúlt 50 évben az iparosodás és a kereskedelemi hálózat fejlődése folytán a népviselet eltűnt, felváltotta a városi környezetből átvett anyagú és mintázatú öltözködés.

Casă tradițională din Andrid
Érendrédi hagyományos ház
Traditional house of Andrid

curred on the scarfs ('chischineu'). Under the clothes they still wore thin linen shirt, reaching down to their knees. On their feet, they wore leather shoes or boots. In the field they also used a robe of white linen and a white scarf. Even before World War I, the use of new canvas and industrial fabric was spread. The holiday clothes of men were made of black fabric: coat, trousers, hat and black boots, only the shirt was white. In chilly times, both men and women wore short coats of baize. After the 1950's, due to industrialization and interference of trade routes in the plain area, this type of outfit began to be replaced with materials and patterns taken from the urban world.

Parcul eroilor din Dindești
A hősök emlékparkja Érdengelgen
The park of heroes at Dindești

BIBLIOGRAFIE – IRODALOM – REFERENCES

A Szatmári egyházmegye jubileumi sematizmusa (Şematismul jubiliar eparhiei de Satu Mare), Szatmárnémeti, 2006.

Arhitectura eclesiastică din Satu Mare. Szatmár egyházi építészete. Ecclesiastical architecture of Satu Mare, coord. Szőcs Péter Levente, Satu Mare, 2007.

Benedek Zoltán, Érmellék (Valea Ierului), Oroszvár, 1996.

Ciarnău, Ioan, Comuna Andrid: condiții naturale, istorie și contemporaneitate, Simeria, 2005.

Ciarnău, Ioan, Istoria Dindeștiului, Simeria, 2011.

Ciubotă, Viorel, Lupta românilor sătmăreni pentru unire (1918-1919) (Szatmár vidéki románok harca az egyesülésért, 1918-1919), Satu Mare, 2004.

Borovszky Samu (coord.), Szatmár vármegye (Comitatul Satu Mare), Budapest, [1910].

Ember Győző, A munkacsyi görög katolikus püspökség lelkészségeinek 1747. évi összeírása. (Conscriptia parohiilor episcopiei greco-catolice de Munkachevo în anul 1747), in Regnum. Egyháztörténeti évkönyv, 1944-46, Budapest, 1947.

Engel Pál, Magyarország világi archontológiája 1301-1447. Középkori Magyar genealógia (Arhondologia laică a Ungariei 1301-1457. Genealogia Ungariei medievale), CDROM, Budapest, 2001.

Localitățile județului Satu Mare (Szatmár megye települései), Satu Mare, 1971.

Maksai Ferenc, KÖZÉPKORI SZATMÁR MEGYE, (Comitatul Satu Mare în evul mediu), Budapest, 1940

Maksay Ferenc, Érendréd. Egy vegyes nemzetiségű falu népiség- és társadalomtörténete (Andrid. Istoria populației și a societății într-un sat mixt) in A Magyarságtudományi Intézet Évkönyve, 1941/42.

Marta, Liviu - Kienlin L. Tobias- Rung, Eugen - Schramm, Patric, Recent Archaeological Research on the Bronze Age Fortified Settlements of the Ier Valley, North-Western Romania, in Siedlung und Handwerk – Studien zu sozialen Kontext in der Bronzezeit, UPA 194, 2010, p.121-138

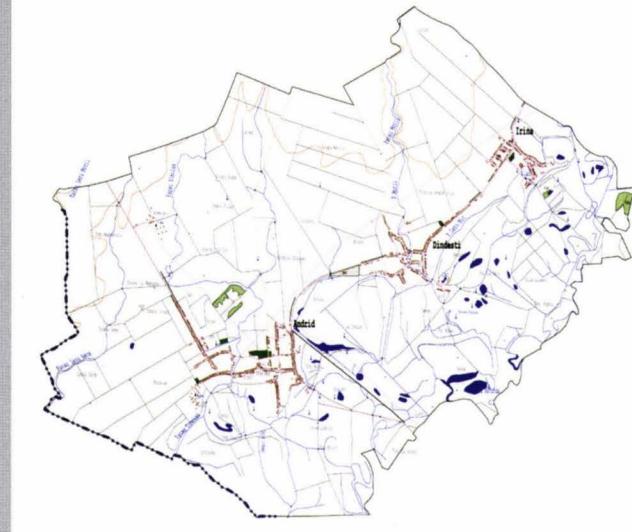
Németh Péter, A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig (Așezările comitatului medieval Satu Mare până la înc. sec. al XV-lea), Nyíregyháza, 2008.

Németi János, Az érendrédi református egyház rövid története..

Németi János, Repertoriul arheologic al zonei Careiului (Nagykároly vidékének régészeti repertoriúma), București, 1999.

Szirmay Antal, Szatmár vármegye fekvése és polgári esmérete (Descrierea comitatului Satu Mare), I-II, Buda, 1809-1810.

Várady József, Királyhágómellék református templomai I, A Nagybánya, Nagykárolyi, Szatmári, Szilágysomlyói, Zilahi egyházmegyék (Bisericile reformate ale Episcopiei de Piatra Craiului I. Protopopiatele Baia Mare, Carei, Satu Mare, Șimleu Silvaniei, Zalău), Debrecen, 2004.

Muzeul Județean Satu Mare este o instituție publică de cultură susținută de Consiliul Județean Satu Mare

A Szatmár Megyei Múzeum a Szatmár Megyei Tanács által fenntartott kulturális közintézmény

The County Museum of Satu Mare is a public institution of culture, sustained by the County Council of Satu Mare

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Uniunii Europene.